

TARTALOM

4 | LÉLEKSZÁM

Zsugorodó diaszpóra,
gyarapodó Izrael

5 | PÁRBESZÉD

„Nem a hazának, maguknak
akarnak gyereket”
Interjú Sergio Della
Pergolával

8 | OVIVERSENY

„Nem Izraelben vagy New
Yorkban vagyunk...”
Zsidó óvodák Budapesten

12 | GYEREKLÉLEK

Földön rekedt imák
Interjú Vekerdy Tamással

14 | GYEREKJÁTÉK

Kire ütött ez a nő?
Barbie-történelem

16 | SZEKULÁRIS NEVELÉS

Gyerekek, családok, iskolák,
táborok

18 | ERECGYEREK

Liberális és drága
Az izraeli gyermeknevelés
sajátosságai

20 | GYEREKZHANG

Isten velem – Új zsidongók

21 | GYEREKLÉLEKTAN

Milyen a jó szülő?

23 | KÖNYVAJÁNLÓ

Janusz Korczak: Hogyan szeressük
a gyermeket?

24 | KI VÁLASZTOTT?

Interneten választott zsidó
parlament
„Meglátjuk, mivé fejlődik”
Interjú Olti Ferencsel

26 | SZABADULÁSÜNNEP

Mirjam prófétanő utolsó
éneke a Dohányban

27 | EMLÉKKÉPEK

Beszélő tárgyak

28 | EMBERMENTÉS

Elismerésre várva
– Szabó Károly portréja

30 | SZÉPIRODALOM

Bárdos Pál:
Félálomban

32 | PÁRBESZÉD

„Az olvasás felelőtlen
gyönyörszerzés”
Interjú Ungvári Tamással

8–23. A GYEREK

2012. április
5772. niszán

A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület
folyóirata
Megjelenik évente tízszer

Szerkesztőbizottság:

Deák Gábor
Hoffman Iván
Itamar Józ-Keszt
Kovács András
Seres László
Tatár György
Turán Tamás

Szerkesztőség:

Szántó T. Gábor főszerkesztő
Gadó János
Czifrik Balázs
Deák Andrea szerkesztőségi titkár
Fritz Éva

Állandó külső munkatársak:

Uri Asaf, Csáki Márton,
Csöke Zoltán, Németh Ványi Klári,
Panyi Szabolcs, Pályi Márk,
Vári György, Várnai Pál

A megjelenést támogatja:

Amerikai Joint Magyarországi
Magyarországi Zsidó Örökség Közalapítvány

Nemzeti Kulturális Alapprogram
Open Society Institute

A héber és jiddis szavak átírása
a szerzők felfogását tükrözi

Címlap: Purim a Bálint Házban
Fotó: Lantai Dávid

Terjeszti a Lapker Rt.

A kéziratok szerkesztése lezárult:
2012. március 19-én

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Bálint Zsidó Közösségi Ház
1065 Budapest, Révay u. 16.
234-es és 235-ös szoba
Telefon: 311-9214/136, 137
Telefon/fax: (36-1) 311-6665

Lapunk e-mail címe:

info@szombat.org

Címünk az interneten:

http://www.szombat.com

Előfizethető a kiadóhivatalban,
illetve postautalványon
az OTP 11709002-20066703
„Szombat” számú alszámlán

Lapengedély száma:

III/Kul/174/1989.

HU ISSN 0865-3844

Felelős kiadó:

Kirschner Péter, a Magsike elnöke

Nyomdai előállítás: Mackensen Kft.

ZSUGORODÓ DIASZPÓRA, GYARAPODÓ IZRAEL

Egyetlen zsidó közösség van a földön, amelynek létszáma növekszik: Izrael. A diaszpóra zsidósága fogyatkozik, így a kettő együtt nagyjából nulla növekedést mutat. Ezelőtt 15-20 évvel az amerikaiakat tartották a világ legnagyobb zsidó közösségének. Ma már Izrael megelőzte, olyannyira, hogy itt több zsidó él, mint egész Észak-Amerikában. Húsz éve még New York volt a legnagyobb zsidó város. Ma már a tel-avivi agglomeráció az első.

A zsidó demográfia nagymestere, Sergio della Pergola adatai szerint a diaszpóra zsidósága 7,724,600 lelket számlál (2010-es adat). Ennek több mint kétharmada, 5,275.000 fő az Egyesült Államokban él. A 375 ezer fős kanadai közösséggel együtt Észak-Amerika adja a diaszpóra zsidóságának csaknem háromnegyedét. A hetvenes években még szerény növekedést mutató közösségek mára csökkenőbe fordultak: a halálozások száma (egyelőre még csak egy százalékkal) meghaladja a születéseket. Az átlagéletkor ennek megfelelően egyre növekszik.

A diaszpóra valamivel kevesebb, mint egyötödét kitevő európai zsidó közösség nemcsak létszámában csekélyebb (1.456 ezer fő) de állapota is sokkal rosszabb. Az előregedés problémája az egész kontinenst sújtja, de a zsidókat az átlagnál jóval erősebben. A Holokausztól megkímélt brit zsidóság létszáma jobb években még nö-

vekszik, de tartósan csökken. Viszonylag tűrhető képet mutat a francia zsidóság is, amelynek a nagyobbik részét kitevő, Észak-Afrikából bevándorolt szefárd közösséget szintén elkerülte a náci népirtás.

A többi európai zsidó közösség viszont aggasztó vagy egyenesen tragikus képet mutat. A 200 ezres orosz zsidó közösségben már 2000-ben is 613 születés jutott 8218 halálesetre (!). De a 120 ezer fős németországi zsidóság sem áll sokkal jobban. (A németországi zsidók is túlnyomórészt ex-szovjet bevándorlók.) Előbbi esetében a medián életkor (az az érték, amelynél a közösség egyike fele idősebb, másik fele fiatalabb) 57.5 év, utóbbinál 54 év. Még rosszabb a helyzet Ukrajnában és Romániában.

Pergola professzor ezt a helyzetet demográfiai szempontból „végső stádiumnak” nevezi. De az „előrehaladott korúnak” nevezett közösségek sincsenek megnyugtató helyzetben, amelynek fele 40-45 éven felüli. Magyarországon ez volt a helyzet 1995-ben (!).

És ez még csak az egyik negatív tényező, hiszen az orosz vagy ukrán zsidóságot a kivándorlás is apasztja. (Előbbiből 2009-ben 3244 fő vándorolt el, csak Izraelbe.) De a fejlett világ minden fontos zsidó közösségében magas a vegyes házasságok aránya is. Oroszországban és Ukrajnában 75 százalék feletti, de az európai posztkommunista országokban is mindenhol 55-75 százalék közötti. Nyugat-Európában és az USA-ban

ennél jobb az arány, Kanadában és Ausztráliában még jobb. A vegyes házasságra lépők túlnyomó többsége elhagyja a zsidó közösséget, ha egyáltalán volt valami köze hozzá korábban. Még az e téren rendkívül eredményes Amerikában is csupán a nem zsidó partnerek harmada házasodik be a zsidó családba, ami nem feltétlenül jelent formális betérést.

A diaszpóra fogyatkozó, vagy éppen olvadó zsidóságát az erőteljesen növekvő izraeli zsidóság ellensúlyozza. Itt a medián életkor 30 év. Az átlagos gyerekszám három. Még a teljesen szekuláris Tel Aviv-i családoknak is átlag két gyerekük van. (Az amerikai átlag 1.5.) A vallásosoknak ennél persze több, és a gyerekszám a vallásos-

sággal arányban növekszik: a harédi közösségekben nem ritkán a családonkénti tízet is eléri. Ez természetesen feszültségeket szül az országon belül: a nem harédi izraeliek sérelmezik, hogy az egyre növekvő arányú harédi lakosság nem szolgál a hadseregben, és a munkavállalás, adófizetés terén sem jeleskedik, mivel az ő szemükben a tóra tanulmányozása a legmagasztosabb tevékenység.

A vegyes házasság és a kivándorlás Izraelben szintén nem jelent demográfiai problémát: előbbi jelentéktelen arányú (2-3 százalék), utóbbi pedig mindig a bevándorlók száma alatt maradt. (Kivétel: 1980-81.) A zsidóság létszámát az évi 4-6 ezer betérés is gyarapítja.

Sajátos demográfiai versenyben állnak viszont a zsidókkal az izraeli és a palesztin arabok. Előbbiek körében az átlagos gyerekszám családonként négy. Ez igen magas, noha lassan csökkenő tendenciát mutat. Ezt a palesztin lakosság elvándorlása, illetve a '90-es években érkezett egymillió szovjet zsidó sem tudta ellensúlyozni. Így Izraelen belül az arab lakosság aránya az 1949-es 13.7 százalékról 2011-re 24.6 százalékra nőtt. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy ilyen magas gyerekszám az arab világban sehol máshol nem észlelhető, a palesztinok hatalmas népszaporulata tehát (egyéb okok mellett) alighanem összefügg az Izraellel fennálló konfliktussal.

Gadó János

„NEM A HAZÁNAK, MAGUKNAK AKARNAK GYEREKEKET”

Sergio Della Pergola, a jeruzsálemi Héber Egyetem demográfusprofesszora a közelmúltban a Közép-európai Egyetemen tartott előadást. Ez alkalmából beszélgettünk vele.

– Jasszer Arafatnak tulajdonítják azt a hírhedt mondást, miszerint a palesztinok legerősebb fegyvere az anyák méhe. Valóban elhangzott ilyesmi vagy ez csak mítosz?

– Mondott ilyet, bizony! De a családtervezés intim dolog – noha a gyerekszám a Közel-Keleten valóban igen magas. Egy korábbi izraeli felmérésben egyszer arra próbáltam választ kapni:

mi a fő oka annak, amiért a kért gyereket vállal? A nemzetért, a hadseregért, Istenért, avagy a páromért, a gyerekeimért, magamért – ilyen válaszlehetőségek voltak megadva. A válaszolók több mint 70 százaléka pedig személyes motívumokat említett, nem az elvont, nagy közösséget. Ez a zsidó lakosságra vonatkozik, az arabok álláspontja ettől eltérhet. A szlogen valóban elhangzott, de hogy a palesztin gyerekek azért születnek-e, mert Arafat azt mondja, avagy azért, mert a szülők mindig is szerettek volna gyereket – nos, én az utóbbit tartom valószínűnek.

– A kettő nem zárja ki egymást.

– Nem állítom, hogy az előbbinek nincsen hatása, de nem ez a legfonto-

A szerző fotója

A legnagyobb zsidó lakossággal rendelkező országok

Ország	Zsidó lakosság létszáma (fő)
Izrael	5 703 700
USA	5 275 000
Franciaország	483 000
Kanada	375 000
Egyesült Királyság	292 000
Oroszország	205 000
Argentína	182 300
Németország	119 000
Ausztrália	107 500
Brazília	95 600
Ukrajna	75 000
Dél-Afrika	70 800
Magyarország	48 600

A legnagyobb zsidó lakossággal rendelkező városok, városi övezetek

Tel-Aviv	2 979 900
New York	2 007 850
Jeruzsálem	703 600
Los Angeles	684 950
Haifa	671 400
Dél-Florida	485 850
Beér Seva	367 600
San Francisco	345 700
Párizs	284 000
Chicago	270 500

Vegyes házasságok aránya a zsidó közösségekben

Izrael	1–5%
Dél-Afrika	15–25%
Ausztrália, Kanada	25–35%
Argentína, Brazília, Egyesült Királyság, Franciaország	35–45%
USA	45–55%
Magyarország, Németország	55–75%
Oroszország, Ukrajna	75% felett
Diaszpóra összesen	42,2%
A világ zsidósága összesen	26,1%

sabb tényező. Zsidóknál és araboknál is a család utáni vágy áll az első helyen. A zsidók átlagban négy gyereket szeretnének és három születik. Az arabok is négyet terveznek és valóban négy születik.

– Vajon mi az oka akkor, hogy az iszlámista uralom alatt álló Gázában olyan roppant magas a gyerekszám?

– Különböző mentalitások a társadalom különböző fejlettségi állapotát tükrözik. Archaikus társadalmakban, ahol az emberek túlnyomó része iskolázatlan, a gyerekek csak úgy születnek, mindenféle kontroll nélkül. A következő szakaszban megjelenik a családtervezés. Így a gyerekek száma már a szülők szándékát tükrözi. Azt gondolom, Gázában a gyerekek egy része még mindenféle tervezés nélkül születik. Az izraeli társadalom – beleértve az arabokat és az ultraortodoxokat is – meglehetősen pontosan tudja, hogy mit akar. Ezt vizsgálatok támasztják alá. A tudatosság igen nagy. Az izraeliek nagyobb része több gyereket szeretne, de nem engedheti meg magának a magas megélhetési költségek miatt, vagy azért, mert a nők a karrierjükkel is törődnek.

– Egyszóval a politikai atmoszféra nem játszik szerepet a gyerekszám alakulásában?

– Nyilván van valamekkora hatása, de nézzük például Iránt: Khamenei ajatollah mondhat, amit akar, az átlagos gyerekszám már 1.8-ra csökkent, vagyis a reprodukcióhoz szükséges kettőt sem éri el. Gázában az átlagos gyerekszám öt, ami igen magas. A Nyugati Parton közelebb van a négyhez. Az Izraelben élő moszlimok körében 3.7, a zsidók között pedig három. Utóbbiak körében előfor-

dul, hogy kvalifikált, karrierorientált nők negyven éves koruk táján vállalnak még egy harmadik vagy negyedik, néha ötödik gyereket is. Megtehetik, hogy 1-2 évre kimaradnak a munkából, amíg a gyerekek óvodába megy, aztán tovább építik a karrierjüket.

– Előadásában említette a boldogság-index fogalmát, mellyel világszerte az emberek komfortérzését próbálják mérni. Izrael ezen a világranglistán a kilencedik – az ország közismert problémái ellenére. Van adat a diaszpórában élő zsidóságról is?

– Nem, sajnos nincs. De valóban érdekes lenne ezt megismerni. Azt gondolom, ez kontinensenként nagyon eltérő lehet. Európában, attól tartok, nem nagyon jó ez a mutató. Amerikában hagyományosan jobb.

– Vajon a diaszpórazsidók hangulata hasonló az országéhoz, amelyben élnek?

– Ez igen összetett kérdés. A magas társadalmi-gazdasági státusz köztudottan magasabb boldogság indexet eredményez. Ugyanakkor a kisebbségi helyzet, a többségi társadalom indulatai, a média barátságtalan attitűdje miatt sok zsidó kényelmetlenül érzi magát, nem találja a helyét. Ez a helyzet Nyugat-Európában és Latin-Amerikában. Az Egyesült Államok e téren egészen más: nem fertőzte meg oly mértékben az antiszemitizmus. Európában a helyzet hol jobb, hol rosszabb. Angliában, Franciaországban vagy Hollandiában hullámokban jelentkezik a zsidóellenes érzület. Ez a migráción mérhető. Ezekben az években néhány százan mindig azt mondják: elég volt, és elmennek Izraelbe.

– Van olyan zsidó közösség Izraelen kívül, amely növekszik, meghozza a természetes szaporulat révén?

– Nincs.

– Még Észak-Amerikában sem?

Aktualitások:

Izrael, falasák – Rabbik kontra ősi hagyomány? | Erős Ferenc memoárja: Szágundelli csodái | Magyar költők a vészkorszakról – angol antológia

www.szombat.org | facebook.com/szombat.folyoirat

– Ott az ötvenes évek baby boomja a zsidókat is érintette. Aztán ez megszűnt, de amikor a baby boom generáció szülőkorba ért, ez a hullám megismétlődött és ismétlődik manapság is, a harmadik generációnál. Amerikában van tehát némi hullámváz, de a trend a nyolcvanas évek óta ott is lefelé megy. Európában a trend egyértelműen negatív. Még Németországban is, ahová a '90-es években szovjet zsidók tizezrei vándoroltak be. Ma a német zsidó közösség előregedett, hanyatlik. Magyarországon pedig általános probléma a rendkívül alacsony születési arány. Az egyik legalacsonyabb Európában. A zsidó közösség pedig még ezen belül is előregedett. Latin-Amerikában az utóbbi időben erősödő emigráció figyelhető meg. Mexikó a közelmúltig kivétel volt, a zsidó közösség szerény növekedést mutatott, de már ennek is vége. Latin-Amerikából az emigránsok főleg Kanadába, Ausztráliába tartanak.

– Jól gondolom, hogy a zsidó közösségekben még alacsonyabb a születési ráta, mint az országban, ahol élnek?

– Igen, ez alapvetően igaz. A magas iskolázottság persze együtt jár a születés-

szabályozással. De a kisebbségi sors, a presszió, a bizonytalanság érzése ennél lényegesebb.

Gadó János

Születések és halálozások aránya egyes zsidó közösségekben (ezer főre vetítve)

Ország	Születések száma/ezzer fő	Halálozások száma/ezzer fő	Egyenleg
Izrael	19,9	6,4	13,5
Ausztrália	11,7	12,3	-0,6
Egyesült Királyság	10,2	11,4	-1,2
USA	10,1	11,7	-1,6
Kanada	10,5	12,4	-1,9
Argentína	10,4	15,2	-4,8
Németország	1,6	11,3	-9,7
Oroszország	2,2	29,9	-27,7
Ukrajna	4,1	37,8	-33,7

(Forrás: Sergio Della Pergola: *World Jewish Population, 2010*, http://www.jewishdatabank.org/Reports/World_Jewish_Population_2010.pdf)

Legyen előfizetőnk 2012-ben is!

Mert Ön:

elfogadó, kíváncsi, kritikus és építő ember.

szereti az igényes folyóiratot.

akkor is megtartja értékeit, ha az Önt körülvevő gazdaság és társadalom éppen nem kedvez ezen értékeknek.

szeret még olvasólámpa mellett nyomtatott újságot olvasni.

tudja, a Szombat több mint húsz éve dolgozik a magyarországi zsidóságért.

tudja, a jó ügyek építik a közösséget.

Mert Ön tudja, a Szombat folyóirat jó ügy.

Előfizethet egy évre legalább 5950 forintért banki átutalással a 11709002-20066703-as OTP-számlaszámra, vagy kívánságára csekket küldünk. Lapunk példányonkénti ára 650 Ft. Előfizetőknek egy példány 595 Ft. Előfizetés külföldre 50 euró, illetve 80 USD.

„NEM IZRAELBEN VAGY NEW YORKBAN VAGYUNK...”

Zsidó óvodák Budapesten

A rendszerváltáskor az ortodox hitközségé volt az egyetlen zsidó óvoda Magyarországon. Ma négy zsidó óvoda és egy bölcsőde működik Budapesten.

Egy Tátra utcai lakásban található a Trendeli Alapítvány családias hangulatú bölcsődéje.

A Trendeli bölcsőde szakmaiságára alapozó, tizen-nyolc gyereket ellátó Miriam óvoda a Wesselényi utcai Amerikai Alapítványi Iskola épületének földszinti szárnyában és belső játszóudvarán kapott otthont. Fenntartója az ortodox hitközség.

Zugló kertvárosában, frissen felújított épületben és nagy kertben működik a százfős Benjámin ovi, amit egy izraeli alapítvány hozott létre, majd a Budapesti Zsidó Hitközség vett át.

A Chabad-Lubavics által alapított, EMIH által működtetett Bét Menachem Gyermekek Tanítási Központjába kilencven gyerek jár, a néhány hónapos *kisbabától* a hat éves iskola-előkészítő csoportig. Tavaly óta, egy frissen felújított Dohány utcai épületben működnek, nagy belső játszótérrel, az Erzsébetvárosi Önkormányzattal született megállapodás eredményeként.

A szintén alapítványi fenntartású, hatvan-hetven gyereket befogadó Lauder óvoda a Budakeszi úton, hegyvi-

déki környezetben várja a gyerekeket. Szándékukban áll a közeljövőben a fiatalabb korosztály felé nyitni.

A magyar zsidó ovik a rendszerváltás és

az alternatív pedagógia

kivirágzásának légkörében születtek, mégis kitüntetett jelentősége van pedagógiájukban az évezredes hagyománynak. „Az izraeli óvodapedagógia azt vallja, hogy a gyerek már egészen kicsit korban tanítható, miközben differenciál a gyerek képességei szerint” – mondja a Trendeli bölcsőde szakmai vezetője, Ábrahám Zita.

„Játszva, vizuális-manuális eszközökkel tanulnak a gyerekek. Úgy, hogy szinte észre sem veszik. Már a három évesek kezdik az írást, olvasást héberül” – magyarázza Oberlander Batsheva, a Bét Menachem óvoda igazgatója.

A tudástőke kicsi korban való megalapozásának egyik iránya a nyelvoktatás. A Miriam és a Bét Menachem oviban három nyelven tanulnak a gyerekek. Magyar és héber anyanyelvű óvónő is foglalkozik velük párhuzamosan, emellett az angollal is ismerkednek.

A Lauder óvodában az 1990-es alakulás óta az óvónői közösség nagyrésze változatlan. „Az alapítás, a szabadság kipróbálása nagyon nagy kihívást jelentett akkor. A rendszerváltáskor sok mindent újra lehetett gondolni, változtatni a bevett struktúrákon. Azt akartuk, és ma is így gondoljuk, hogy mi legyünk a gyere-

kért. Egyéni bánásmódot, együttműködésre alapozó tevékenységeket kínálunk. Megtaláltuk az utat, összeegyeztetni a szellem szabadságát a működőképes szabályokkal – mondja Konyor Sylvia óvónő. Ma már korosztályos csoportokban dolgoznak, mert egy korosztályon belül is nagy az érettségbeli különbség, itt nagyobb a választék egykorú játszótársakból. A Miriam óvodában szükségszerű a vegyes csoport, hisz egyetlen nagy teremben működnek, de a differenciált foglalkozásokkal és az óvónők nagy számával kiküszöbölhetőnek érzik ennek hátrányait. Itt négy gyerekre jut egy óvónő és a dadusok is hivatásos óvónők, ami „*nagyon nagy különbség*”.

A Lauderben és a Trendeliben

kiemelik a családiasságot

és a szülőkkel való intenzív kapcsolatot, amit a zsidó kultúrához is kapcsolódó jellegzetességnek tekintenek: „*A zsidó közösség hagyományosan alulról építkezik. Tagjai igénylik, hogy legyen szavuk a közösség dolgaiban*” – érvel Zita. Ehhez kapcsolja a fizetős koncepciót is. Magyarországon szocializálódva megszoktuk az ingyenes szolgáltatásokat, amiket rajtunk kívülálló erők alakítanak. Új az a mentalitás, hogy „*a fizetéssel jogot is formálsz arra, hogy bele tudj szólni a közösség életébe*”. „*Aki hozzánk belép, azt rögtön megérinti a meleg, családias légkör. A gyerek a játékon keresztül szűri magán át a világot. Ez biztos alap a lelki stabilitáshoz*” – mesél Sylvia.

A kis intézmény előnyének tekintik, hogy megóvjá a gyerekeket a hagyományos óvodákra jellemző intézményi ártalmaktól. Egy kis óvoda rugalmasabban és gyorsabban tud reagálni a szülők aktuális, egyéni igényeire. A Lauderben napi kapcsolat van az óvoda és a családok között.

A valláshoz való viszony

szempontjából is különböznek az ovik. A Benjáminba és a Lauderbe köztudottan járnak nem zsidó gyerekek is. Itt inkább a zsidó kulturális kötődés megélése a fontos, mint a vallásos alapok: „*A Lauderben kipróbálhatod, hogy ha zsidó akarsz lenni, hol a helyed? Ez egy biztonságos közeg az identitás építéséhez, gyerekeknek, szülőknek egyaránt*” – mondja Sylvia.

Az óvónők egy része az alapítástól kezdve, a gyerekekkel együtt tanulta meg a zsidó hagyományokat. A családok is világiak, a zsidóságukat kulturális kötődésben keresők. A hagyományt jellemzően a gyerekek viszik haza a családokba. Rádainé Somos Éva, a Benjámin vezetője meséli, hogy „*Volt olyan család, ahol a gyertyagyújtást a gyerekek követelték ki otthon, az óvodában tanultak szerint*”.

A Bét Menáchemben, a Miriamban és a Trendeliben az óvónők egy része vallásos zsidó életmód szerint él, a saját életéből hozza a vallásos zsidó tudást. „*Nüanszokban jelenik meg, hogy mitől igazán zsidó egy óvoda. Például, hogy hanukakor mindenféléről beszélsz, de nem az ajándékozásról, mert nem az a lényeg! Ezekben az apróságokban jelenik meg egy szemlélet, amit az tud igazán átadni, aki maga is így él*” – véli Zita.

Oberlander Batsheva: „*Más közösség rabbijának gyereke is jár ide. Van olyan gyerek, aki csak szombati gyertyát gyújt otthon, de még olyan is, akinél karácsonyfát állítanak. Nem Izraelben élünk és nem New Yorkban. Igazi zsidó identitást szeretnénk adni. De afelől közelítjük meg a kérdést, hogy mit csinálunk szombaton, és nem afelől, hogy mit nem csinálunk.*”

A Miriamban a gyerekek kb. egynegyede él ortodox családban, a többiek kevésbé vallásosak, vannak teljesen szekuláris családok is. „*Az ovi nem akar vallásossá tenni senkit. Segítséget adunk. Például kérdezi a szülő, hogy hozhatja-e a gyereket, ha otthon nem kóser az étel? Természetesen. De ne hozz be tréfli ételt az oviba! Ha kóserolni akarsz otthon, segítünk.*” A gyerekek kiválasztásakor a szempontok között szerepel a halachikus zsidóság. Zita „igényes ortodox” vagy „modern ortodox” jelzőkkel illeti szemléletüket. Magyarországon a modern és az ortodoxiát két egymással összeegyeztethetetlen fogalomnak gondolják. „*Angol és amerikai példák mutatják, hogy az alternatív pedagógiai módszerek mellett megfér az ortodox szellemiség.*”

Az ortodox hitközségtől anyagi támogatást kapnak, és szakmai szabadságot. Ha vallási kérdés merül fel, akkor az iskola vallási igazgatójává az utolsó szó. Ilyen lehet, ha egy zsidó ünnep és egy szekuláris ünnep egybeesik: pl. Jom Haacmaut, az izraeli függetlenség napja és Anyák napja. Ilyenkor általában kompromisszum születik: „*az anyákat ünnepeljük és falafelt eszünk*”.

A Bét Menáchemben fontos a zsidó származás. Batsheva Oberlander azzal érvel, hogy sok olyan példát látott, amikor egy zsidó szellemiségben nevelkedett fiatal szembesül azzal, hogy nem minden közösségben tekintik zsidónak, ha halachikusan nem az. Ő megóvná ezeket a gyerekeket ettől a traumától.

A két szekuláris oviban a zsidó ünnepek köré építik a foglalkozások egy részét. Kitüntetett nap a péntek, barhesz-sütéssel és szombatfogadással: „*A Lauderben sabbat salomot kívánunk a hiányzóknak, a másik két csoportnak, az iskolának és az egész világnak gyertyagyújtáskor.*” A Bét Menáchemben és a Miriamban a vallásos tanulás intenzívebben áthatja a mindennapokat. Énekes-táncos imával kezdődik a nap. A foglalkozásokat a heti szakaszhoz, a zsidó élet szokásaihoz és tárgyaihoz kapcsolódva építik fel, és ezekhez a témákhoz kapcsolják a világi tanulást. Például a Bét Menáchemben Tubisvátkor jártam. A heti téma a fa volt. Erre a Fák újévéhez kapcsol-

A hagyományt jellemzően a gyerekek viszik haza a családokba.

lódó zsidó szokásokat, a tavaszt és a környezetvédelmet egyaránt felfűzték. A Lauderben projektekben gondolkodnak: egy témát alaposan körbejárnak, mindehhez verseket, dalokat, mozgást társítanak.

A családok kulturális és egzisztenciális háttere

minden oviban vegyes. A Benjáminban több olyan, nehéz körülmények között élő zsidó család van, akiket a Jaffe Zsidó Családsegítő támogat. A Bét Menáchemben ösztöndíjrendszer működik. Névtelen támogatók adományaiból van lehetőség a nehezebb körülmények között élő gyerekek befogadására: „minden zsidó gyerek kapjon zsidó oktatást. Még senkit nem küldtünk el azért, mert nem tudott fizetni”. A Miriam is differenciál: „örülünk, hogy a fizetés ellenére nem csak, sőt kifejezetten nem felső-középosztálybeli gyerekek járnak ide.” Az egzisztenciák sokfélék, ami összeköti őket, hogy különösen fontosnak tartják a tanítást. Van olyan család is, akiről tudják, hogy megcsorításokkal él azért, hogy ebbe az óvodába járathassa a gyermekét. A Lauderben sok nem zsidó család gyerek volt már a kezdetekkor, akiknek tudatos döntése volt, hogy ide szocializálják a gyerekeiket. Mind-

egyik oviban a magyar anyanyelvű gyerekek vannak legtöbben. A Lauderben vannak kétnyelvű, a Bét Menáchemben és a Miriamban csak héberül, csak angolul beszélő gyerekek.

A négy óvodának kapcsolata van egy-egy zsidó iskolával. A Miriam szerves része az ovival azonos épületben működő Amerikai Alapítványi Iskolának, melynek fejlesztőpedagógusa és logopédusa foglalkozik a kicsikkel, és a tanítók segítik az iskolába való átmenetet. Vannak az iskolákkal közös programjaik, pl. úszás és a múzeumlátogatás. Igazi, a szó szoros értelmében vett beszoktatásra van lehetőség. A Lauder iskolában is rendszeres vendégek az ovisok, és az iskola logopédusa, pszichológusa szükség szerint foglalkozik velük. Az óvónők részéről fontos szándék, hogy ha a Lauderben kezdi a gyerek az iskolát, konzultáljanak a tanítókkal a gyerekekről, és átadják róluk az óvoda tapasztalatait. A Benjámin a Scheiber iskolával ápol jó kapcsolatot. A gyerekek látogatják az iskola programjait és a tanítók az óvodát. A Bét Menáchem célja a saját iskola bővítése, melybe jelenleg tizenkét, 7-11 éves korú gyerek jár. Batsheva biztató jelnek tekinti, hogy a tavalyi iskola-előkészítő ovisok többsége a saját iskolájukban tanul tovább.

Szegő Dóri

Van-e modern zsidó irodalom?

Szeminárium a **Szombat** szervezésében, **Szántó T Gábor** vezetésével, a Bálint Házban. Tavaszi témáink: Heinrich Heine, Saul Bellow, Philip Roth, W. G. Sebald, David Albahari.

Minden második kedden, 18.00-tól. Áprilisi időpontok: 3-a, 17-e.

További információk: délutánonként a **302-0744-es** telefonszámon, illetve a **www.szombat.org** internetes oldalon

A GYEREKEK ÖNÜJJÁTEREMTŐ KÉPESSÉGÉRŐL

Ma már több mint száz olyan gyermekpszichodráma-csoport működik a világon, amelyben a Kende B. Hanna adleriánus terapeuta által kidolgozott módszert alkalmazzák. Mi történik egy ilyen csoportban, kiknek javasolt benne a részvétel – kérdezem Kende B. Hannától, a Pszichológusok Nemzetközi Szövetségének (I.A.I.P.) kiképző terapeutájától.

– A gyerek-pszichodráma egy csoportterápiás módszer, amely a közös szerepjátékon, a gyerekek képzeletvilágának és kreativitásának mozgósításán keresztül fejti ki terápiás hatását. A gyermekjátékdráma já-

tékban, játékkal, játék által gyógyít, fejleszt. Ha nem félnénk az általánosítástól, azt mondhatnánk, hogy a legtöbb pszichoterápiát igénylő gyerek közös jellegzetessége a bizalmatlanság, az önbizalom hiánya: érzelmi kapcsolatteremtési nehézségek jellemzik, magukat értéktelennek érzik, lebecsülik, nem bíznak saját képességeikben, nincs pozitív énképük. Bizonyos típusú gyermekpatológia, elsősorban a szociálisan veszélyeztetett, vagy a pszichoszomatikus panaszokat felmutató, a magatartásproblémás, a szórakozott, a rosszul teljesítő bár jóképességű vagy iskolában elutasított gyerekek egy részének érzelmi problematikája nehezen megközelíthető a klasszikus pszichoterápia kereti között.

– Hogyan lehet a gyerek rossz énképét megváltoztatni?

– A magukról rossz véleménnyel lévő vagy negatív énképű, illetve problémás gyerekek felismerik saját értékeiket, és kiteljesedjenek, amikor azt tapasztalják, hogy a velük foglalkozó felnőttek megbecsülik őket. De nemcsak önmagukat, egymást is megtanulják becsülni és szeretni, sőt, megtanulnak egymásért tevékenykedni. A gyermekpszichodráma alatt ráébrednek, hogy nincsenek egyedül. A korrektív élmény a dramatiszták és a csoport tagjaiban kialakuló elfogadó légkörben alakul ki, ahol a gyerek felismeri saját értékeit. Alfred Adler szerint minden felnőttnek és gyereknek saját melódiája van. Mi igyekszünk meghallani egyéni melódiáját, és ezzel megkönnyítjük a gyerek számára, hogy meghallhassa önmagát. Figyelünk rá, megpróbálunk vele együtt rezdülni, hogy lehetővé váljék gátlásainak feloldása, hogy szabadulni tudjon saját magányosságából, és kreativitása felszabaduljon.

– Melyek az individuál-pszichológia játékdramájának sajátosságai?

– Módszerünk abban különbözik más pszichodramatikus iskoláktól, hogy a pszichológus-dramatista a

gyógyulást a gyermek önteremtő képességének mozgósításától, a játékban létrejövő játék-katarzistól és nem saját értelmezésétől várja. A terapeuta maga is játszik úgy, hogy a gyermek történetében elvállalja a gyermek által számára kiosztott szerepet (legyen az emberevő dinó, bántalmazott gyerek, jó tündér vagy bármilyen), és játékában segíti őt, hogy kifejezze mindazt, amire még nincsenek szavai. A találkozás a gyermek képzeletvilágában, mondhatnánk a csodavilágban jön létre, a gyermek önmegvalósítása (meggyógyulása) érdekében.

– Hogyan hasznosítható ez a csoportélmény a gyűlölködés ellen?

– Az olykor játékos, olykor költői, de mindenképpen kreativitást serkentő csodavilágba merülés nem öncélú (mint a videózás például), hanem olyan eszköz,

amely hozzásegíti a gyermeket énképének módosításához, életérzésének, életstílusának átalakításához. Az individuálsz pszichológia gyermekterápiájának fontos célkitűzése segíteni a gyerekeket abban, hogy olyan egészséges felnőttekké váljanak, akik kisebbségi érzetük kompenzálására nem a mások lebecsülését, nem a gyűlölködést, hanem embertársaik megbecsülését választják. Akik úgy nőnek fel, hogy önértékelési lehetőségeiket, indulataikat nem egymás ellen mozgósítják, hanem képessé válnak egymásért tevékenykedni, akik József Attilával elmondhatják: *Érted haragszom, nem ellened.*

H. L.

Minderről bővebben Kende B. Hanna: *Gyermekpszichodráma* c. könyvében. Osiris Kiadó, Budapest 2002.

FÖLDÖN REKEDT IMÁK

Megfér-e egymás mellett a szabadelvűség és a vallásosság gyermeknevelésben?

– kérdeztük Vekerdy Tamás pszichológustól.

– Egyszer olvastam egy tanulmányt német katolikus szociológusok kutatásáról, akik azt vizsgálták, hogy miért házasodnak olyan meglehetősen korán az igazán vallásos családban nevelkedett fiatalok. Az első kézenfekvő feltételezés, hogy e családok felfogása szerint nemi életet élni csak házasságon belül lehet. De kiderült, nem ez az ok, hanem az, hogy ezek fiatalok érzelmi deprivációban, azaz érzelmi nélkülözésben szenvedve nőttek fel. A vallásos családban fennáll a veszély, hogy elvszerűen nevelik a gyereket, nincs spontaneitás, nincs intimitás, mondván, mi mindenről tudjuk, mi a jó, mi a rossz, azt kell betartani – mindez kiűrti az érzelmeiket. A vallásos embert az a veszély is fenyegeti, hogy erőszakkal elfojtja: „Megverlek, kisfiam, hogy a jó útra térítselek.” És közben a bántalmazó élvezi a verést, mert így éli ki elfojtott szadisztikus és erotikus ösztöneit. Alice Miller és mások kutatásaiból pontosan tudjuk, hogy a

nácik jelentős része vert gyerek, méghozzá etikai alapon vert gyerek, és nem egyszer lelkészcsaládból származó, ugyanúgy, mint kérőbb a Rote Armee Fraktion (Vörös Hadsereg Frakció – Nyugat-Németországban működő terrorszervezet a 70-es években. A

szerk.) terroristái. Ugyanakkor az is igaz, hogy nagyon jó egy gyereknek, ha a szülőjének van hite valamiben, legyen az esetleg mégoly panteisztikus hit, amelyben például a világ az isten, mint a nagy Spinoza esetében, vagy bármi más. A gyereknek ugyanis nemcsak a kongruencia kell és a legalább egy személyhez stabilan kötődés, hanem – mindezt viszonylag friss kutatásokból tudjuk – szüksége van arra is, hogy a családjában, környezetében magabiztosságot lásson. És kétségtelen, hogy a vallásos embereknél, ha túljutottak a képmutató és egyéb fázisokon, fellelhető egyfajta magabiztosság. Talán rossz szó vallásnak nevezni, én arra az emberre gondolok, aki együtt él a világ holisztikus tartalmaival. Aki abban az „óceáni érzésben” tud élni, amit Romain Rolland javasolt Freudnak a vallásosság érzületének megnevezésére: a kiterjeszkedésben, a megnyugvásban, abban az érzületben, hogy az egész világhoz hozzátartozom, hogy annak része vagyok.

– Lehet-e modern, szabad, sikeres és egyben vallásos zsidó embert nevelni a gyerekből?

– Ismét csak azt tudom mondani: azon múlik, hogy fogom fel a vallást. Vagyunk-e annyira emberek, hogy átéljük azokat a paradoxonokat, önellentmondásokat, amelyeket mindenütt léteznek, ahol igazán élet van? Vagy pedig hihetetlenül merevek vagyunk, és semmi más nem érdekel minket, csak az elvek. Számomra például hihetetlenül vonzó Bál Sém Tovtól egész Martin Buberig a haszidizmus, hogy úgy mondjam, a zsidóság assisi ferencessege, amely felfedezi az örömet, a természetet. Mégis, ha a mai haszidokat nézem, akik a harmincfokos melegben sem veszik le a szőrmekucsmát, mert valaha Ukrajnában azt viselték, ismét bemerevedést látok, amely már távol áll Bál Sém Tovtól és tanítványaitól, a vidám, táncos alapítóktól. Közismert történet: Bál Sém Tov, talán itt a Kárpátok alján megérkezik egy faluba, belép a zsinagógába, majd rémülten kihátrál. „Mi van rabbi, miért nem mész be?” kérdik tőle. „Mert ez a zsinagóga tele van imával.” „Hát miért baj az?” „Azért, mert ezek az imák mind itt lent ragadtak, egyik sem tudott felszállni közülük. Mert mindben olyat kértek, aminek semmi köze Istenhez, hanem csak a földi javakhoz.” Amivel csak azt akarom mondani, hogy nagyon nehéz kijelenteni: igen, ha valaki rendesen betartja a zsidó vallás bármelyik irányzatainak az előírásait, akkor az jó lesz. Nem így van. Bármilyen furcsán hangzik, ez individuális. Lehet valaki a gyermeke számára erő adó, még arra is esetleg, hogy a gyermek szembeforduljon a vallással – ahhoz is erő kell –, és mégis jóban maradjanak, de arra is erő adó, hogy a gyermeke kövesse a szülője vallását, és mégis tudjon élni a modern világban.

H. L.

Jonathan Garfinkel
A JERUZSÁLEM-PROJEKT
FORDÍTOTTA: VÁRADI PÉTER

„Átvágni a viharon;
van ebben valami
felszabadító.”

A Jeruzsálem-projekt
(JAK – L'Harmattan Kiadó,
362 oldal, 3200 Ft)

JONATHAN GARFINKEL (Toronto, Kanada)
2012. március 21-én 18 órától
az Alexandra Pódiumon olvas fel és
dedikálja önéletrajzi utazóregényét.

IROK BOLTJA

10%
kedvezmény
2012. 04. 01-31-IG

A SZOMBAT előfizetőinek és a
VAN-E MODERN ZSIDÓ IRODALOM?
szeminárium hallgatóinak.

1061 Budapest, Andrássy út 45.
Tel.: +36 1 322 1645 www.irokboltja.hu

KIRE ÜTÖTT EZ A NŐ?

Barbie-n nem fog az idő,
pedig túl van már az ötvenedik
születésnapján. Ráncfelvarrás
nélkül is állja a sarat,
még csak nem is öszül!
Kire ütött ez a nő?

Barbie ősanyja, Bild Lilli

Barbie egy német újságnak, a Bildnek köszönheti születését. 1952. június 24-én az újság szerkesztősége úgy döntött, hogy fordultatos képregénnyel fogják feldobni a lapot. A képregény egy korabeli bombanő minden napjairól szólt. A csinos csalira, Lillire rengetegen ráakadtak. Szőke volt, karcsú, póni frizurát viselt, szigorúan követte az 50-es évek trendjét, fekete szempillája alól kivillantotta csábos tekintetét és rúzsozta az ajkát. Ennek a szexi lánynak a mindennapjaiba kukkanthattak bele a Bild olvasói. Idővel Lilliért dobogott a nyugat-német társadalom szíve, olyannyira, hogy 1953-ban a Bild szerkesztői elhatározták, megteszik a népszerű szőkét az újság reklámarcának. A képregényből ismert karaktert élethű babaformába öntötte Max

Weißbrodt szobrász. Ekkor fellegzett be egyszer és mindenkorra a cuki, pufók kislánybabáknak.

Bild Lillit 1955-1964 között gyártották a bajorországi Hausser cégben. Két méretben forgalmazták a szívtiprót, akinél természetesen mindig volt egy példány a Bildből. A 30 cm-es változat 12 márkába, míg a 19 cm-es 7.5 márkába került. A nagy sikerre való tekintettel a csábos Lillit kiegészítőkkel halmozták el. Pizsamát, koktél és dirndli ruhákat kapott. Még egy filmet is készítettek a reklámlányról, „Lilli – Egy lány a nagyvárosból” címmel (*Lilli – ein Mädchen aus der Großstadt*). Az 1950-es évek közepén elkezdtek külföldre is forgalmazni. És Lillinek világszerte rengeteg hasonmása született. A klónok közül a legismertebb a bögyös, szőke Barbie.

Barbie anyukája, Ruth Handler

A lengyel zsidó bevándorló családban született Ruth Handler, aki férjével együtt babaházakat forgalmazott Amerikában, 1958-as svájci kiruccanása során, egy kirkatban pillantotta meg Lillit. Handler nemcsak elbűvölte, rögtön inspirálta is a német szépség. A rákövetkező évben, 1959. március 9-én a New York-i játékiállításán már be is mutatták Lilli legütősebb hasonmását, Barbie-t, aki Ruth kislányáról kapta a nevét. Handler többször említette, hogy csemetéjének egyik kedvenc szórakozása magazinokból kivágott felnőtt nőalakokkal játszani, ezért akart végre a kis Barbara kezébe egy igazi nőt adni.

Az amerikai üzletasszony cége, a Mattel 1964-ben megvásárolta a gyártási jogokat a német Haussertől. Handler kisebb-nagyobb változtatásokat hajtott végre a babán, míg Lillinek csak festett cipője és fülbevalója volt, Barbie már igazi kiegészítőket kapott. Külön piacág épült a Barbie kellékek előállítására. A baba ruháit exkluzív anyagokból kézimunkával készítették, méghozzá Japánban. A szőke szépséget 1961-ben vette le a lábáról a Cadillac-es szerelem, név szerint Ken, minden amerikai lány álma. Később hugicákkal, öcskösökkel, unokatesókkal és barátokkal bővült a társaság. Skipper, Allan, Mitge, Skooter csak a jéghegy csúcsa, a tökéletes testek 1980-ig megállás nélkül szaporodtak, aztán állandósult a társaság.

Matrjoska helyett Barbie-t akarunk!

A kelet-európai kislányok 1987 körül csurgathatták először nyálukat a dollárboltok kirakata előtt ezekre a finom „kapitalista húsokra”. Barbie mellett labdába se rúghatott a matrjoska baba, meg a hatalmas méretű, lépegetős Másenka. Alig vártuk, hogy megkaparinthassunk egyet! A Barbie státuszsimbólum volt. Elsőtől hatodikig megállás nélkül halmozni akartuk.

A mostani kislányok is betáraznak a szőke különböző alakváltozataiból, és rajongva nézik a hercegnős Barbie-meséket, fittyet hánynak a pszichológusok dörgedelmeire, miszerint az anorexia és a testképzavar egyik okozója lehet a dögös szőke. A másik nézet szerint pedig csupa kreativitás, rengeteg stylist edződött Barbie babán!

Kísérlet a bölcsész Barbie-ra

A feminista élharcosok és gyermekpszichológusok fejében megszületett az elhatározás, hogy életre keltek az intellektuális Barbie-t: szembesüljenek a kislányok azzal a ténnyel, hogy létezik más nő is a világon, akinek az értékrendjében nem a szépség áll a középpontban.

Vastag keretes szemüvegben, farmerban megérkezett a feminista nő. Nem volt esélye, hiszen Barbie mellszélességgel vezetett. A kislányok pedig sikítva dobták a kukába a ronda stréber babát, akiből egyből

közellenség lett. A kísérlet kudarcba fulladt. Semmi sem maradt a bölcsész Barbie-álomból.

Oszamát elbűvölte, Ahmadinedzsad üldözi

A csadoros kislányok Fullával villanthatnak. Természetesen az erkölcsrendészet jó előre gondoskodott arról, hogy a kíváncsi szemek és a serény kis kezek ne vetkőztethessék le az éjsötét hajú Fullát. A fekete csador alól kivillan ugyan egy cuki rózsaszín topán, és egy élénkebb színű háremnadrág, de semmi több, mert minden bűn eredője az öltöztetem-vetkőztetem móka! Nem véletlenül került tiltólistára 2012 januárjától Iránban a csábos szőke, hiszen a hosszú combok, ígéző kék szemek és a hajkorona az „erkölcstelen nyugati kultúra romlottságát” zúdítja a tisztességes állampolgárok gyermekeire. Ahmadinedzsad más alternatívát kínál a babázni vágyóknak. A hagyományörző ruhákba öltöztetett testvérpár Sarah és Dara mértékkel arat sikert az iszlám gyerekek körében.

Ortodox zsidó Barbie-ról nincs tudomásunk, de ima-szíjjal ellátott változata fellelhető. Neméből és ruházatából következően reformirányzatúnak mondanánk.

Lange, a darabolós gyilkos, avagy az újrahasznosított Barbie

Az amerikai Margaux Lange gyerekkora óta szenvedélyes rabja Barbie-nak. Felnőtt fejjel a barbízásnak új és bizarr módját választotta: feldarabolja a szőkét és kedvesét. A kidolgozott mellkasokból és keblekből, csini lábakból, pisze orrokból ékszereket készít. „Amerikában tucatszámra landolnak a kukákban a megunt babák. Minden évben újat kapnak a lányok, a régiekkel nem tudnak mit kezdeni. Kár ezekért a tökéletes testekért! Ismét bekapcsolom őket az élet és a divat körforgásába. Lesz belőlük nyaklánc, medál, brüss, sok-sok szerelemmel, érzelmekkel. Barbie teste romolhatatlan műanyag. Újra kell élnie. Ken sem hiányozhat mellőle, hiszen csak így teljes a román-cuk” – mondja az ékszertervező.

Németh Ványi Klári

Esküvői statisztika – kiegészítés

Márciusi számunkban esküvői statisztikát közöltünk az egyes hitközségek adatait összesítve. Néhány hitközség adatai kimaradtak, melyeket később adunk közre. A Nagykőrösi Zsidó Hitközség írásunkhoz küldött kiegészítésében jelezte, hogy a helyi zsinagógában az elmúlt tíz évben nyolc esküvő zajlott le.

GYEREKEK, CSALÁDOK, ISKOLÁK, TABOROK

A szekuláris zsidó nevelés

A kérdés kínzó, a vita folyamatosan izzik. Létezik-e pozitív értelemben vett világi zsidó kultúra, lehetünk-e zsidók, tovább megyek, „jó zsidók” úgy, hogy közben identitásunk szekuláris? És vajon hogyan neveljük gyerekeinket ebben az igencsak vegyes kultúrában, ahol zsidóság, magyarság, európaiság, vallás és vallástalanság keveredik?

A legnehezebb, amit nem zsidó barátainknak, esetleg ellenségeinknek oly sokszor magyaráznunk kell, hogy mit jelent zsidónak lenni, zsidó közösséghez tartozni. Nehéz a válasz, hiszen mi magunk sem értjük igazán. Próbáljuk hasonlítani, hogy tán olyan érzés ez, mint mikor sokórányi repülés után, valahol idegenben, magyar szót hallunk, vagy inkább olyan közösség egy másik emberrel, mint mikor azt mondom „Karóval jöttél...”, és a másik pontosan érti, miről beszélek.

De nem, mégsem olyan.

Vallás, kultúra, hagyományörzés, valahova tartozás? Esetleg ez így mind, együtt? Ki tudja? Így, a sok ismeretlen fényében, nagyon nehéz arra a kérdésre választ találni, hogyan nevelünk zsidó családban zsidó gyerekeket? Arra még nehezebb, hogy miként nevelünk félig zsidó, félig nem zsidó családban zsidó gyerekeket. És akkor még nem is beszéltünk arról az igazán furcsa felvetésről, hogy mit kezdünk nem zsidóként, zsidó iskolában, táborban mély, zsidó identitással megfertőzött gyerekünkkel?

A rendszerváltáskor jelentősen felélénkült a zsidó közösségi élet. Sok fiatal, és kevésbé fiatal ember kezdett érdeklődni, kultúrája, hagyománya, vallása iránt. Akkor úgy tűnt, a „zsidóság” reneszánszát éli Magyarországon. Hogy ez a szép jövőkép az elmúlt húsz évre visszatekintve kicsit másként alakult, mit sem változtat azon, hogy jobbra azok nevelnek ma gyerekeket Magyarországon, akik a rendszerváltáskor kiskamaszok, kamaszok voltak. Akik már a zsidóságot szabadon megélhették, akik zsidó ifjúsági szervezetekben, a szarvasi táborban, esetleg valamelyik zsidó iskolában szocializálódtak, akik már fiatalon jártak Izraelben, és akik jó eséllyel, ebben a közegben élték át az első szerelmet, majd találtak párt.

Ők nevelnek, de vajon hogyan?

Szarvas hatása

Fritz Zsuzsa szerint, aki különböző pozíciókban, de folyamatosan részt vett és vesz a szarvasi tábor munkájában, a szekuláris zsidó családok is többféle módon nyújtanak zsidó nevelést a gyerekeiknek. „Én úgy látom – mondja –, hogy a családok jelentős része annyit tesz a zsidó nevelésért, hogy gyerekeit valamelyik zsidó iskolába járattja, vagy elküldi táborozni Szarvasra, esetleg zsidó ifjúsági szervezetek programjaira viszi. Ezzel sok szülő kipipálta a zsidó nevelést. Az ennél kicsit tudatosabb vagy kicsit több energiával rendelkező családokban az ünnepeket közösen megünneplik, de ehhez már szükséges, hogy a szülőknek legyen valamiféle tudása a témában. Ezek inkább azok a szülők, akik a '80-as évek végén, '90-es évek elején szocializálódtak. Ők már gátlás és félelem nélkül ünnepelnek, csinálnak szertartásokat otthon, készítik fel gyerekeiket bár micvára, bár micvára. De ami talán a leginkább jellemző a szekuláris családokra, az a kulturális programokon való megjelenés, ami inkább egy hovatartozás-identitást ad. A vegyes házasságokban felnövő gyerekek családjában, akikkel mi találkozunk – folytatja Fritz Zsuzsa –, a nem zsidó szülő jellemzően nem kötődik más valláshoz, így hagyja, hogy a gyerek zsidó legyen, zsidó identitása erősödjön. Nyilván, mi nem találkozunk azokkal a vegyes családokban élő gyerekekkel, akiknél a nem zsidó szülő identitása a domináns. Nagyon sok olyan gyereket is láttam, látok, aki szekuláris családból érkezik, de a táborban, iskolában olyan hatás éri, hogy közelebb kerül a valláshoz. Sokszor ezt is nehéz kezelni szülőnek,

gyereknek egyaránt. Nem is beszélve azokról a nem zsidó gyerekekről, akik erős zsidó identitást szednek magukra táborokban, iskolákban.”

Gyerekek a vegyes házasságokban

Találunk persze olyan példát is, ahol vegyes házasságban sem okoz semmilyen nehézséget a kettős vagy akár többes identitás szerinti nevelés. Gyerek és szülő is rugalmasan kezeli a felmerülő problémákat.

Kati harmincas éveiben járó anyuka, aki erős zsidó identitással, de szekuláris családban nőtt fel. Kislánya öt éves, az ő édesapja nem zsidó, de vele csak a gyerek másfél éves koráig élt együtt. A kislány nevelőapja zsidó. „Nem volt probléma az első férjemmel sem, hogy a kislányomat zsidónak neveljük, de akkoriban a jelentősebb keresztény ünnepeket is megültük” – meséli Kati. „Mióta elváltam a lányom apukájától, otthon csak a zsidó ünnepeket tartjuk, és nem eszünk disznót, de Fanni az apukájával és az apai nagyszüleivel nem eszerint működik. Ez nem okoz köztünk konfliktust. És úgy látom, a gyerek is remekül kiigazodik ebben a helyzetben. Több kultúrát is megismer, ami itt Európában inkább előny, mint hátrány.” – összegzi Kati. És még hozzáfűzi, talán zsidó iskolát választanak majd Fanninak, de erről még nem döntöttek, mert a nekik igazán szimpatikus intézmény nagyon drága.

A burkon kívül is

Magyarországon teljes körű zsidó oktatási rendszer működik, azaz óvodától akár egyetemig válogathatunk a különböző intézmények között, ha fontosnak találjuk, hogy gyerekünket az iskolában is zsidó nevelést, és ami talán még fontosabb, biztosan ne antiszemita közeget kapjon. „Nehéz a döntés” – meséli Éva, akinek gyerekei már kamaszok. „Nekünk fontos volt a zsidó óvoda, iskola, bár nem vagyunk vallásosak. Aztán ahogy nőttek a gyerekek, azt gondoltuk, meg kell ismerniük a körülöttük lévő világot is, így hatodik után felvételiztek és ma már a zsidó iskola burkán kívül működnek. És azt kell mondjam, remekül. Kellett hozzá az a kilenc év, amit liberális, meleg, elfogadó és egyben zsidó környezetben töltöttek, hogy ma zsidóságukat az új helyen is büszkén vállaló, de emiatt konfliktusba nem keveredő fiatalokká váljanak. Otthonról hozott zsidó identitásukat az iskola és a szarvasi tábor nagyon megerősítette” – fűzi hozzá Éva.

Úgy tűnik, ma Magyarországon, a zsidóságot mindenki máshogy éli meg. Mindenki számára más jelent a zsidó identitás, a zsidó nevelés, így mások az elvárások is, magunktól, gyerekeinktől, családunktól, iskoláktól, tábortól, zsinagógától, kulturális intézménytől. Az egyetlen vigasz, hogy mindezekből van bőven. Aki keres, megtalálhatja a magához legjobban illőt.

Gábor Móni

A vegyes házasságokban felnövő gyerekek családjában a nem zsidó szülő jellemzően nem kötődik más valláshoz, így hagyja, hogy a gyerek zsidó legyen.

LIBERÁLIS ÉS DRÁGA

AZ IZRAELI GYERMEKNEVELÉS SAJÁTOSSÁGAI

Izraelben – legalábbis szekuláris körökben – alapvetően a határok megszabását nélkülöző, liberális és gyermek-centrikus modell a mérvadó.

A gyermek szent és sérthetetlen, minden kívánságát lesni illik, és ha lehet, azonnal ki kell elégíteni, az amerikai elképzelésekhez hasonlóan. Errefelé is törvény tilt minden testi fenyt, a legkisebb pofont és kézrácsapást is beleértve. Amerikához képest viszont alapvető különbség, hogy Izraelben a nem vallásos családokban is átlag három gyermeket nevelnek, ami meglehetősen behatárolja a szülői energiák mértékét, mind az egy cseme-

tére jutó anyagi javakban, mind a szülők idejében, odafigyelésében. Ezért aztán az anyukák, apukák kényetlenek eltérni a maguk megszabta normától, amit állandó és heveny lelkiismeret-furdalással, s az ebből fakadó, ha lehet, még súlyosabb megfelelési vágygal és frusztrációval ellensúlyoznak.

A modell valahol az egykori jiddise máme kép és a még mindig ható Spock-ideológia együtteséből eredeztethető. Nagyon erős, elsősorban anyai jelenlétet feltételez mindez. A zsidó államban azonban csak a kevés szerencsések képesek egy keresetből megélni, az édesanyák nemcsak karriervágyból kénytelenek a 14 hetes szülési szabadság lejártával visszatérni munkahelyeikre. Leginkább állandó szélmalomharc és rohanás következik abból, hogy lehetetlen elvárások teljesítésére törekednek, legalábbis a dolgozó nők.

A helyzetet némiképp enyhíti a kiterjedt magánbölcsőde, illetve intézményi bölcsőde (Naamat, Wizo, Emunah) rendszer, de mindkettőért fizetni kell, mégpedig sokat. A babákat 3 hónapos kortól fogadó bölcsődékben a 30 fős csoportokért 1500 -2000 sékelt kell kipengetni, bár szociális alapon vannak kedvezmények. A magánbölcsik manapság 2000-3500 sékelt is beszednek havonta. Ha pedig netán saját dadára vágyunk csemeténk mellé, akkor havi 4-5000 sékellel számolhatunk, valamint a törvényben előírt szociális juttatásokkal. Vagyis két- három gyermektől, az anyuka fizetésének és a környék árainak függvényében, általában nem éri meg a munkába járás. Gyakori kompromisszum a részmunkaidős foglalkoztatás, amely, miközben eleve alaposan megnehezíti a nők szakmai előrejutását, legalább kevésbé fullasztja bele őket az otthoni pelustengerbe, s némiképp gyakorolhatják hivatásukat, és olykor értelmes párbeszédet folytathatnak felnőtt emberekkel.

Izraelben elvileg, a hatályos törvények szerint 3 éves

kortól ingyenes és kötelező az iskoláztatás, de gyakorlatilag csak az iskola-előkészítő osztálytól, 5 éves kortól nem kell fizetni az oviért, miközben ott is beszédnek évente kb. 1000 sékelt „szülői hozzájárulás” címén. És persze az év eleji kötelező tanszervásárlás is tetemes összegre rúg. A 3-4 éves korosztály szülei havonta 6-700 sékelt pengetnek ki tandijra, de a vallásos Sasz, és persze az ultraortodox ovik ingyenesek, náluk átvállalja az állam a költségeket. A nyári tiltakozó mozgalmak hatásaként Benjamin Netanjahu megígérte, hogy jövőre a szekulárisok sem fizetnek.

Az iskola Izraelben 18 éves korig kötelező, a gyerekek általában hat elemi és hat középiskolai osztályt járnak ki. Az állam a '70-es évek óta a jobboldali liberális gazdaságpolitika szellemében alapvetően nyűgnek tekint minden társadalmi juttatást, s ez az oktatásra fokozottan igaz. A társadalmi egyenlőtlenségek növekedésével fokozatosan a gazdagabbak privilégiumává váltak a különórák, a szakkörök, a sportolás. Az osztálylétszámok egyre nagyobbak, manapság 30-35 fő a norma, s a szerény tanári fizetések miatt a szakma teljesen elnöiesedett. Egyre kevesebb a jól képzett tanerő.

Mindez alaposan meglátszik a gyermekek tudását mérő nemzetközi összehasonlításokban: Izrael a 40-42. helyre csúszott a legtöbb tesztben, miközben 1960-70

táján még az élbolyban volt például matematikában. A jelenlegi kormány, Gideon Saar oktatási miniszter vezényletével reformot próbál végrehajtani, de mindennek egyelőre semmiféle hatása nincs az eredményekre.

Az izraeli felsőoktatás önköltséges, a BA fokozat éves tandija egyetemtől és szaktól függően kb. 10-15 ezer sékel (600-900 ezer Ft), az MA 13-18 ezerbe kerül egy évre (kb. 800 ezer-1 millió 100 ezer Ft). Vannak ösztöndíjak, amelyek a hátrányos helyzetűek, az új bevándorlók, a leszerelt katonák, a legkiválóbb diákok költségeit, vagy azok egy részét vállalják át.

Az erre látogatóknak általában feltűnik, hogy az izraeli kamaszok igen szabadon, sőt szabadosan viselkednek. A szülők már 13-14 éves korban elengedik őket fél vagy egész éjszakai programokra, bulikba, szórakozóhelyekre. Hangosak, vidámak, teli vannak velük a parkok, az utcák. Igen hamar önállósodnak, s a liberális családi szellem általában a középiskola éveiben sem korlátozza, inkább támogatja első próbálkozásait például a másik nemnél. Ennek megértéséhez érdemes figyelembe venni, hogy 18 évesen a fiúk és a lányok is egyenruhát öltenek magukra, s több éven át a katonai fegyelem szabályozza életüket, ami a szülőket, érthető okokból, elnézőbbé teszi az ezt megelőző években.

Shiri Zsuzsa

A társadalmi egyenlőtlenségek növekedésével fokozatosan a gazdagabbak privilégiumává váltak a különórák, a szakkörök, a sportolás.

ÚJ ZSIDONGÓK

A kisgyermekes zsidó családok körében sokan ismerik Bán Lindát, Verő Tamás rabbi feleségét, aki 2007 óta kilenc (nem pusztán) vallásos-ismeretterjesztő könyvet írt a kicsik számára. A kötetek hangvétele megkapóan közvetlen. Tabuk nélkül, könnyed stílusban segítenek gyerekek, szülőknek eligazodni olyan – sok családban feledésbe merült – dolgokban, mint például az ünnepek menete. Interaktív módon, játékosan bevonják a gyerekeket és családokat az ünnepbe, ekképp könnyítve a megértést. Kibontják a zsidóságot misztikus homályából. A „Hogyan mondjam el a gyerekeknek azt, amivel magam sem vagyok tisztában?” kérdésre a Zsidongó praktikus választ ad: adjuk őket a gyerek kezébe, és beszélgessünk velük az olvasottakról.

A sorozatban elsőt, a *Hanukai Zsidongót* 2008-ban követte a *Purimi Zsidongó* és a *Pészachi Zsidongó*, majd a *Maja és Beni JEL-képes zsidongójában* egy ikerpár szemével láthattuk a zsidó jelképeket. Következett az *Őszi ünnepek zsidongója*, a *Széder esti Zsidongó* (2011) – interaktív képeskönyvek Lackfi János mondókaival, izgalmas fejtörőkkel, kifestőkkel. Petényi Tibor Z. számítógépes grafikáinak az erősségük a gyengeségük – vagyis egy ünnep történeti hátterét, a szokásokat, mondjuk a hanukia meggyújtását, vagy pláne magát a Teremtést tényleg célszerű látványos és vidám, olykor mikroszkopikus elektrografikákkal ábrázolni, ám más műfaj líraibb előadásmódot kívánna...

A sorozattól némileg elütő hangban, 2010-ben jelent meg magyarul és angolul a *Mit jelent zsidónak lenni?*. A kérdésre az író szabadon ad lehetséges válaszokat. („Van, akinek a zsinagógába járást például Jom Kipurkor, van, akinek a közösséghez tartozást, van, akinek a szombati gyertyák meggyújtását, és olyan is van, akinek egy érzelmi kötődést jelent.”)

Felteszi a gyerekeknek kérdést: „Hogyan lesz valaki zsidó? A zsidóság törvényei szerint az számít zsidónak, akinek az édesanyja zsidó. Sokaknak csak a papájuk zsidó, de így is zsidónak tartják magukat, és a zsidó közösséghez tartoznak. Tudod-e, hogy nálatok ki a zsidó a családban?” Diplomatikusan ötvöződnek ezekben a mondatokban az autentikus szabályok az egyéni választás szabadságával.

A *Mit jelent zsidónak lenni?* című kötetet a Huffington Post oldalán Rabbi Brad Hirschfield a 2010-es év egyik legjobb zsidó témájú könyvének vá-

lasztotta. Paller Eszter meseszerűen szép illusztrációi harmonikus illenek a mű mondanivalójához. 2011-ben jelent meg a *Mesés képek egy zsidó család életéből*, melyet szintén az ő rajzai teszik teljessé és könnyen átélhetővé.

Ugyancsak hatalmas siker a 2011-es kiadású *Héber dalok zsidó ünnepekre* (dalok héberül és magyarul, egy CD melléklettel), amelyet D. Korónyi Ágnes illusztrált, harmadik arcként. Az utóbbi három könyv megjelent magyarul és angolul is.

De a spirituális támogatásról se feledkezzünk meg. A szerző nagy segítséget kap férjétől, Verő Tamás rabbitól; Kardos Ágnestől, a Lauder Javne iskola munkatársától, aki a szöveggondozásban segít; valamint Dr. Balázs Gábor filozófiatörténészről, aki teológiai kérdésekben szakértő.

A Zsidongó kötetekből idáig mintegy háromezer darab fogyott el, és a Pozsonyi Pagony dolgozói szerint népszerűségük nem lankad.

Legkésőbb májusban a könyvesboltokba kerül az *Isten Velem*, egy gyermekeknek írott interaktív imakönyv. A könyv nemcsak az írójának kihívás, hanem Paller Eszter illusztrátornak is, aki – mivel Istent nem ábrázolhatja – teremtett lényei közvetítésével akarja őt megjeleníteni. Ezután pedig Linda a vegyes vallású családok dilemmaire fókuszáló könyvet tervez kiadni.

Szarka Zsuzsa

Sokaknak csak a papájuk zsidó, de így is zsidónak tartják magukat, és a zsidó közösséghez tartoznak.

MILYEN A JÓ SZÜLŐ?

A fejlődépszichológia egyik kulcskérdése a fejlődés egyetemes jellemzőjének tekintett kötődés kialakulása, úgy 7-9 hónapos kortól kezdődően.

A jelenség több megközelítésben tárgyalható. Sigmund Freud a táplálékigény kielégítésével hozta összefüggésbe. Erik Erikson, akinek fejlődésmélete évtizedek óta az egyik legjobban használható elgondolás, úgy vélte, a csecsemő ahhoz kötődik, akinek a támogatásában bízhat. John Bowlby a világ felderítéséhez nyújtott biztonságos hátteret tartotta fontosnak. Bowlby a biztonság-szükséglet és a változatos tanulási tapasztalatok iránti igény között egyensúlyt teremtő mechanizmusként tekint a kötődésre. Ennek az evolúciós szemléletnek a fogalmi keretében elhelyezhetők mindazon jelenségek, amelyekre Freud hívta fel a figyelmet – szeparációs szorongás, elhárítás, harag, bűntudat.

Az elérhető anya

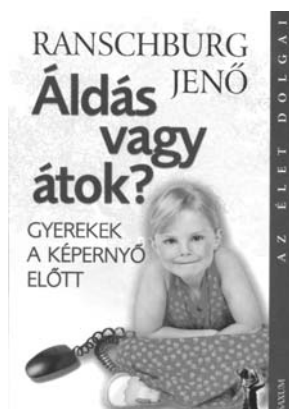
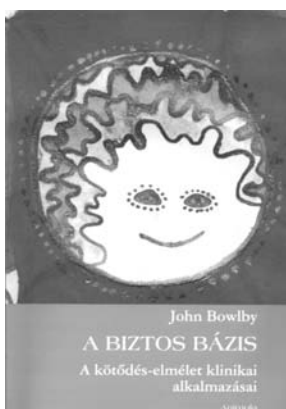
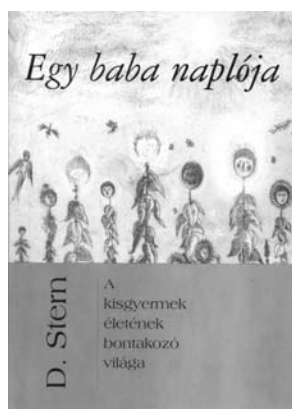
Bowlby *A biztos bázis. A kötődés-elmélet klinikai alkalmazásai* című könyve 2009-ben jelent meg magyarul az Animula kiadó gondozásában, Balázs-Piri Tamás értő fordításában. A kötődés kialakulásához szükséges biztos bázis annyit tesz, hogy az anya elérhető a gyermek számára, bátorítja és segíti, amikor arra van szükség, illetve csak akkor lép közbe, ha kell. Amennyiben így viselkedik, a kisgyerek (s hasonlóképpen, később a serdülő)

lő) a világ felfedezése közben egyre távolabb merészkedhet a bázistól és megszerezheti a fejlődéséhez szükséges tapasztalatokat.

A gyermeknek, egészséges érzelmi fejlődéséhez társas interakciókra van szüksége, csecsemőkorban elsősorban az anyával. A kötődés vizsgálata így eleinte kifejezetten az anyával való kapcsolatra irányult. Ma már inkább *elsődleges gondozóról* beszélünk, s a családdal való változásával egyre jobban előtérbe kerül az apa lehetséges szerepe.

A kötődés kapcsán az egyik legizgalmasabb kérdés, hogy milyen interakciók kellenek a biztonságos kötődés kialakulásához, vagyis: milyen anya/apa/gondozó legyen, hogy a gyermeknek a legjobb legyen? Bowlby szerint több tényező lehet meghatározó a kötődés kialakulásában: a szülő fogékonysága a gyermek jelzéseire, a testi kontaktus lehetősége, elegendő idő, egyfajta oldott légkör, illetve a szülők saját kötődési tapasztalatai. Vizsgálatai szerint a zilált gyermekkor átélte anyák kevesebb interakcióba bocsátkoznak a gyermekükkel, ami alapvetően befolyásolja a kötődés alakulását, de számítanak a szülés körüli élmények is (ezt különösen bántalmazó anyáknál figyelte meg). Hangsúlyozza, hogy a sikeres szülővé válást inkább példákön keresztül, mintsem szabályok lefektetésével lehet segíteni, például önszempontú csoportokkal vagy gondoskodó szülők tevékeny együttműködése révén. Bowlby útmutatásai nagyrészt beépültek a korszerű nevelési elvekbe – ma már széles körben tudott dolog, hogy mennyire fontos a szoptatási testkontaktus, akkor is, ha cumiból etetik a csecsemőt. Felmerülnek persze új kérdések – vajon az egyfolytában mobilizáló-ipadező anya vagy apa mennyiben érhető el valójában a gyermek számára.

A zilált gyermekkor átélte anyák kevesebb interakcióba bocsátkoznak a gyermekükkel.

A biztonságos kötődés

A kötődés viselkedéses jegyei kora gyermekkorban a legnyilvánvalóbbak, de megfigyelhetők más életciklusokban is, különösen vészhelyzetben. Mary Ainsworth idegen helyzetnek nevezett eljárása révén képet kaphatunk a kötődési mintázatokról, az anya-gyerek kapcsolat biztonságosságának mértékéről: 12 hónapos gyermekek reakcióit figyelik meg az anya jelenlétében, távoztatása után és visszatértekor, illetve amikor az anya távollétében egy idegen (a vizsgálat beépített segítője) akarja őket megvigasztalni. A legfontosabb mozzanat az anya visszatérésekor adott reakció. Jól megfigyelhetők a különbségek: a biztonságosan kötődő gyerekek gyorsan megnyugszanak és visszatérnek a játékukhoz; a bizonytalanul kötődő, szorongó-elkerülő gyerekeket az idegen segítő jól meg tudja nyugtatni, az anya visszatérésekor elfordulnak, nem keresnek vele kapcsolatot; a szorongó-ellenálló (újabb kifejezéssel ambivalens) gyerekeket nagyon felzaklatja az anyjuk távoztatása, de visszatérése sem nyugtatja meg őket, aggódva figyelik, nem játszanak tovább. A zavarodott gyerekek nem mutatnak koherens viselkedési mintázatot. A kötődési mintázatok vizsgálata számtalan újabb kérdést vet fel – hogyan alakul a kötődés az apával, mennyiben igazolhatóak a kisgyermekkor előjelzések a későbbiekben, mennyiben változik a kötődés a különböző kulturális környezetekben (a kibucokban kicsi koruktól közösségekben nevelkedő gyerekek között idegen helyzetben jóval több nyugtalan, szorongó-ellenálló gyereket találtak, mint az amerikai középosztálybeli gyerekek között).

Úgy tűnik tehát, a biztonságos kötődés kulcsmozzanata az anya és a gyerek közötti összhang. Miután a kötődési mintázat a későbbi kapcsolatok alapjául szolgál, fontos arra törekednünk, hogy gyermekeink jobb kötődési mintákat szerezzenek. Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy a kötődés különböző tényezők kölcsönös egymásra hatásában alakul, s amennyiben a teljes rendszernek csak egy elemét vizsgáljuk, nem vonhatunk le érvényes következtetéseket. Hiba lenne tehát kizárólag az anya viselkedése felől közelíteni a kérdést.

A fejlődépszichológia fontos szerzője Daniel Stern, akinek munkái *A pszichoterápia klasszikusai* sorozatban jelentek meg. *A csecsemő személyközi világa* (Animula Kiadó, 2004) a pszichoanalitikus fogalomrendszert a legkorszerűbb fejlődéslélektani szemszögből tekinti át, a csecsemő bontakozó önérzékelésétől kezdve a másikkal való lét társas eseményeinek megéléséig. Stern a könyvet egyfajta munkahipotézisnek tekinti, amelyet a számtalan és szerteágazó fejlődéslélektani kutatás eredményei igazolnak vagy cáfolnak majd.

A nagyközönség számára érdekesebb lehet Stern egy másik könyve, az *Egy baba naplója* (Animula kiadó,

2006), amely a kisgyermek életének bontakozó világát dokumentálja rendhagyó módon, egyfajta személyes naplóként, párhuzamosan rögzítve a baba benyomásait, a tényleges történeteket és a fejlődéslélektani értelmezést. A kötet párjaként jelent meg az *Anya születik* (Animula kiadó, 2007), arról, hogyan változtatja meg az anyaság átélése örökre az embert. Stern úgy tartja, anyává válva az ember új lelkülettel kezd működni, s anyai tudata egyszer s mindenkorra megváltoztatja korábbi belső világát.

Jobb esélyek

Magyarországon a fejlődépszichológia alapkönyve Mérei Ferenc és V. Binét Ágnes 1970-es, azóta számtalan kiadást megért *Gyermeklélektana*, amelyből immár több nemzedék tanulta a gyermekkor fejlődés mindmáig érvényes pszichológiai alapjait – a „nyolchónaposok szorongásától” az óvodáskorú gyerekek társas világának jellemzőiig. Az újabb elgondolások és kutatási eredmények pedig szerencsés módon olyan nagyszerű pszichológusok tolmácsolásában jutottak és jutnak el a nagyközönséghez, mint Vekerdy Tamás vagy Ranschburg Jenő, akiknek közérthető megfogalmazásai és gyakorlati példái szépen bizonyítják, hogy a fejlődépszichológia végső célja az, hogy a gyerekeink „jól” nőhessenek fel. Ranschburg könyvei közül érdemes kiemelni a klasszikussá vált, többek között a szülői nevelési attitűdöket tárgyaló *Félelem, harag, agresszió* és a gyermek szocializációjáról szóló *Szeretet, erkölcs, autonómiát*. A 2006-os *Áldás vagy átok? Gyerekek a képernyő előtt* kötetben azt járja körül, milyen változásokat hozott a gyerekek életébe a tévé, a számítógép és az internet széleskörű használata. Vekerdy munkái közül a legismertebbek a *Kicsikről nagyoknak*, amely a kisgyerekkor és az iskoláskor gondjairól szól vagy a provokatív című *Az iskola betegít?* és a *Másféle iskolák*, amelyek az iskolaválasztás nehézségeiben segítenek eligazodni. Számos könyvüket említhetnénk még, mindre jellemző azonban, hogy a szülőt partnernek tekintik, aki a saját gyereke körüli dolgokban a leginkább kompetens szereplő, s ehhez nyújtanak támogatást a pszichológia eredményeivel, a szülők kérdéseire adott válaszaikkal.

A gyermekneveléshez való hozzáállásunkban lassú, de folyamatos változás megy végbe. Manapság szemléletünk jóval pozitívabb, a gyermekeknek jobb esélyeik vannak arra, hogy egészséges, kiegyensúlyozott környezetben növekedjenek. Ugyanakkor a hagyományos család változásával új kihívások jelennek meg, mint pl. a mozaikcsalád, amelyben különböző fészekaljából származó gyerekek és a hozzájuk tartozó szülők kapcsolódhatnak össze újszerű módokon.

Forrás-Bíró Aletta
tanácsadó szakpszichológus, családterapeuta

A kötődés különböző tényezők kölcsönös egymásra hatásában alakul.

JÓL SZERETNI

Janusz Korczak: *Hogyan szeressük a gyermeket?* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011, 436 oldal, 2990 Ft

Janusz Korczak neve és pedagógiai munkássága kevésbé ismert Magyarországon, pedig a lengyel orvos-pedagógus a 20. század első évtizedeiben kibontakozó reformpedagógia egyik jelentős kelet-európai alakja volt. Könyvét már közvetlenül megírása, 1918 után több nyelvre lefordították. A kötet most megjelent, friss magyar fordítását neves pedagógus, pszichológus, szociológus és gyermekjogi szakértők tanulmányai egészítik ki.

A Treblinkában megölt Janusz Korczak 1878-ban Henryk Goldszmyt néven született Varsóban, asszimiláns zsidó értelmiségi családban, orvosi tanulmányait követően, a századforduló első éveitől gyermekorvosként működött, s közben regény- és drámaírással is foglalkozott. A varsói baloldali zsidó értelmiségi kör tagjaként fordult érdeklődése a nevelés problémái felé, s vált a kor leghaladóbb reformpedagógiai gondolkodóinak, többek között Ellen Key-nek, Montessorinak és Freinet-nek a követőjévé.

Gyermekorvosi tapasztalatai és a korabeli iskola kritikai elemzése készítette arra, hogy könyvet írjon arról, miként lehet úgy nevelni a gyermeket, hogy kibontakozhasson minden öröklött biológiai és pszichológiai adottsága. Korczak alapítója, hogy a gyermeknek testi és lelki fejlődéséhez, a szülők, mindenekelőtt az anya feltétlen szeretetére van szükség. A szeretet azonban, értelmezése szerint nem valami testetlen, elvont megnyilvánulás, nem valami általános féltő, mindentől óvó érzelmi törekvés, hanem sokkal inkább a gyermek egyediségéhez való alkalmazkodás, a gyermeki személyiség egyénenként jelentősen változó igényeinek figyelembevétele. A kor reformpedagógiai szemléletének megfelelően a korczaki szeretet alapja a felnövekvő gyermeki személyiség folytonosan változó igényeinek szakadatlan figyelése, s az erre alapozott szülői nevelési attitűd.

A nevelésben megnyilvánuló szeretet másik fontos összetevője a szabadság és a korlátozás folytonosan változó arányainak megtalálása. A könyv példák, konkrét nevelési szituációk sokszor irodalmi értékű felvillantásával mutatja be, hogy a harmonikus személyiség kialakulása, a

Janusz Korczak

helyes életmódbeli, táplálkozási és magatartási szabályok rögzülése, az életben követendő értékek megválasztása miként igényli egyszerre a normaállítást, ugyanakkor az egyéniség minél szabadabb megnyilvánulását.

A könyv egyik fontos gondolata, hogy a szeretet egyet jelent a gyermek különböző korszakaiban megnyilvánuló fantáziák, a képzelet szülte mesék, a valóság és az álmok határán mozgó fabulációk elfogadó, empátikus szemléletével, a gyermek által teremtett világban való részvétellel.

A gyermekek testét és lelkét egységben látó Korczak szeretetről alkotott pedagógiai filozófiáját a varsói Zsidó Árvasegélyező Társaság megbízásából alapított új árvaházban a gyakorlatban is igyekezett megvalósítani. Közel három évtizeden át nevelt és gyógyított a műben megfogalmazott szeretet- és szabadságpedagógia jegyében. 1940-ben az árvaház lakói a varsói gettóba kerültek, 1942 augusztusában pedig a treblinkai haláltáborban a több mint kétszáz gyermeket a velük tartó Janusz Korczakkal együtt megölték.

Hogy Korczak nem csak szavakban szólt a gyerekek feltétlen szeretetéről, mindennél jobban bizonyítja, hogy noha lengyel ellenálló barátai felajánlották neki a menekülés lehetőségét, ő mindhalálig hű maradt gyerekekről, szeretetről, humanitásról megfogalmazott gondolataihoz és a rábízott gyerekekhez.

Schüttler Tamás

INTERNETEN VÁLASZTOTT ZSIDÓ PARLAMENT

Orbán Viktor és Julio Iglesias is a jelöltek között volt

Február 16-án – illő módon Brüsszelben, az Európa Parlament épületében – tartotta alakuló ülését az Európai Zsidó Parlament. Most már csak az a kérdés, hogy az Interneten megválasztott 120 képviselőt ki delegálta, kit fognak képviselni, és mit fognak csinálni.

A zsidó parlament ötlete két ukrainai zsidó milliárdos, Igor Kolomoiszki és Vadim Rabinovics fejből pattant ki. A két vállalkozó és filantróp korábban magas tisztségeket töltött be a már létező európai zsidó szervezetekben, de elégedetlenek voltak mind azok működésével, mind a maguk pozíciójával.

Az Európai Zsidó Kongresszus (EJC – mely az amerikai alapítású Zsidó Világkongresszus keretében működik) az öreg kontinens zsidóságának legmagasabb fóruma, közismert nehézségéről, merevségéről, a fiatal káderek hiányáról. (A Mazsihisz is ennek tagja, Zoltai Gusztáv pedig tagja az EJC végrehajtó bizottságának.)

A régi struktúrákkal elégedetlen Kolomoiszki és Rabinovics először létrehozták az Európai Zsidó Unió (EJU) nevű formációt, de ezt nem sikerült széles körben elfogadtatni, mivel a két alapító személyén kívül semmi nem volt benne igazán átlátható. Ha az átláthatóság a baj, akkor ezt megoldjuk – gondolhatta a páros, és meghirdették az internetes választást a megalakítandó Európai Zsidó Parlamentbe. Ez valóban a bázisdemokrácia

alapján működött: egy e célra létrehozott honlapon bárki bárkit jelölhetett és a jelöltek közül bárkire lehetett szavazni.

A demokratikus kezdeményezés hamarosan meglepő eredményeket hozott. A jelöltek közt olyan nevek tűntek fel, mint David Beckham futballista, Sacha Baron Cohen amerikai komikus, Roman Polanski filmrendező, Julio Iglesias énekes, Uri Geller parafenomén és sok más kisebb-nagyobb híresség – akik közül többen, nemcsak hogy nem zsidók, hanem többnyire

fogalmuk sem volt

az őket ért megtiszteltetésről. A magyarországi jelöltek neve közt megtalálható volt Orbán Viktor, Esterházy Péter, valamint Fixler Hermann, az Magyarországi Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség nyolc éve elhunyt elnöke.

E sorok írója 2011. október 18-án vetett egy pillantást a listára. Ekkor a francia jelöltek közt látta Marine Le Pen, a szélsőjobboldali Nemzeti Front vezetőjének nevét; vagy Dieudonné, az ismert antiszemita konferansziét. A romániai jelöltek közt ott szerepelt Kelemen Hunor RMDSZ képviselő; Corneliu Vadim Tudor, az egyik leghírhedtebb idegengyűlölő politikus, valamint Elie Wiesel.

A szabad választói akaratot semmilyen formális szabállyal nem kötötték gúzsba. A jelölteknek nem kellett nyilatkozni, hogy elfogadják a megbízást, így persze nem is nem kértek tőlük semmiféle bemutatkozást, programot, akár fényképet – még csak visszajelzést sem, hogy tudomásuk van a jelölésről. Nem tudott jelöltségéről Radnóti Zoltán, lágymányosi rabbi sem. Radvánszky Gábor, a Szim Salom korábbi elnöke találkozott ugyan névvel a honlapon, de mivel jelölője nem értesítette őt, érdemben nem foglalkozott a dologgal.

A jelölési folyamatot nem zárták le, az a választási időszakban is végig folytatódott. A kinosabb neveket időnként eltávolították a listáról: így a szavazási időszakban a jelöltlista időről időre módosult. Semmi módon nem szabták meg, hogy ki szavazhat a zsidó parlamentre: az online szavazógombot, saját országának jelöltjére, az nyomta meg, aki akarta.

Szombat egy szerzője e-mailben érdeklődött a válasz-

tást bonyolító EJU-nál: a fentiek fényében mennyire tekintik magukat komoly szervezetnek? Az udvarias válaszból kiderült, hogy a szervezők menet közben igyekeztek szűrni a jelölteket, de más szabály beépítését nem tartották szükségesnek.

Az ünnepélyes megnyitó napján aztán közzétették az eredményeket: a megválasztott képviselők nevét és az országonként leadott szavazatok számát. Mindez természetesen nem volt ellenőrizhető. A megnyitót egyedül a – Kolomoiszki és Rabinovics által alapított – *Jewish Channel One* tévécsatorna közvetítette. Ezen beszédet mondott Antonia Parvanova, az Európa Parlament bolgár képviselője – nem az EP, csupán a maga nevében.

„A testület maga határozza meg napirendjét” – szölt a megnyitóról kiadott közlemény, amely egyébként ugyanazokat a témákat hangsúlyozta, mint amiket az EJC is tárgyal: Izrael-ellenes kampányok, európai antiszemitizmus, a zsidó értékek életben tartása, nyitás más közösségek felé.

A már létező európai zsidó szervezetek, elsősorban az EJC, nem tekintik partnernek az új „parlamentet”, kétségbe vonják legitimitását és aggodalmuknak adnak

hangot, hogy a zsidóság európai képviselőjében zavarokat fog okozni.

Érdekes volt

az amerikai zsidó csúcsszervezet

(Conference of Presidents) reakciója. Delegációjuk, Malcolm Hoenlein alelnök vezetésével épp az alakuló ülés napján érkezett Brüsszelbe – de EU-illetékesekkel tárgyaltak, nem a zsidó parlament képviselőivel. Izraelbe tovább utazva viszont elfogadták a két ukrán mágna ajánlatát, miszerint charter gépen viszik őket tovább, nehogy a sabbat beállta után érkezzenek. Az ilyen félreérthető gesztusokat kifogásolta Andrew Baker rabbi, a befolyásos American Jewish Committee külügyi vezetője, aki ellenzi az új szervezettel történő kapcsolatfelvételt.

*

A 120 képviselő között van öt magyar is. Ezek, a honlap tanúsága szerint: Bányai László, Bodnár Dániel, Köves Slomó, Kürti Csaba, Olti Ferenc. Közülük Bányai László és Kürti Csaba látható is az eseményről készült felvételen.

Gadó János

„MEGLÁTJUK, MIVÉ FEJLŐDIK”

Olti Ferenc, az Európai Zsidó Parlament egyik magyar képviselője

– Volt tudomása arról, hogy képviselőnek jelölték a zsidó parlamentbe?

– Igen, megkerestek, hogy jelölt vagyok, vállalom-e. Igent mondtam. Aztán pedig tájékoztattak, hogy megválasztottak és megkérdezték, vállalom-e a megbízást. Erre is igent mondtam. Többen jelezték egyébként ismerőseim közül, hogy szavaztak rám Interneten.

– Ott volt az alakuló ülésen?

– Nem tudtam részt venni egy korábban vállalt kötelezettségem miatt, de a következőre tervezek elmenni. Eddig a leendő bizottságok ügyében kérték ki a véleményemet, körlevél formában, mint minden tagtól. Javasoltam, hogy az oktatásnak legyen önálló bizottsága, amit a május 14-15-re szóló meghívó mellékletében szereplő módosított bizottsági lista szerint el is fogadtak.

– Komoly fórumnak tartja ezt a parlamentet?

– Ismerve Simon Peresz ez ügyben tett nyilatkozatait – hogy tudniillik szükség lenne egy ilyen parlamentre –,

jó kezdeményezésnek tartom, jó dolog is kiszülhet belőle. Ismerve az európai – no meg néhány világszerte működő – zsidó szervezetet, nem volt kétségem afelől, hogy ebből még nagy kavargás lesz. Akik nincsenek benne, azok hangosan fogják ellenezni, és mindent meg is tesznek a lejáratására. Én azonban ehhez tartalmi és nem emocionális alapon viszonyulok, mint minden más zsidó ügghöz is. A célját jónak tartom, szükség lenne rá, meglátjuk, mivé fejlődik. Amúgy emlékezzünk vissza: bármilyen új, hazai zsidó kezdeményezés, amiben az aktuális nomenklátúra nem volt benne, nemtelen támadásoknak volt kitéve.

– Az öt magyar képviselő közül négy az EMIH-hez közel álló. Ez véletlen vagy koordinált erőfeszítés eredménye?

– Koordinációról nem tudok, engem nem az EMIH keresett meg, hanem a szervezők, valószínű ismertek korábbi nemzetközi aktivitásom idejéből. Igaz, hogy közel állok az EMIH-hez, de ugyanígy közel állok az ortodoxokhoz, a neológokhoz és a reform minden irányzatához, a Lauder iskolához, a Scheiberhez, a Wessélynihez, nem is beszélve a MAZSIKÉ-ről, a cionistákról, a Haverről, a Bálint Házzal, a JDC-ről, az ECJC-ről az AJC-ről és a többiekéről. És közel állok Izraelhez is, legyen miniszterelnöke Netanjahu vagy más. Minden olyan zsidó ügghöz közel állok, ami azt célozza, hogy erősödjön a zsidóság itthon és külföldön egyaránt.

G. J.

MIRJAM PRÓFÉTANŐ UTOLSÓ ÉNEKE A DOHÁNYBAN

Megannyi ünnepünk liturgikus és talán történelmi háttere is egy megmeneküléstörténet. Ezek közül kétségtelenül Peszah a legnagyobb jelentőségű.

Nem tudom, feltűnt-e valakinek, hogy Magyarországon a neológ irányzat megszűnt. Persze a jogutód intézményrendszer néha felekezeti politikai okok (értsd: állami támogatás) miatt használja a nevet, de ez senkit se téveszt meg. Az eszmeileg neológ, vagy ahogyan magukat általában nevezték, a haladó (ha úgy tetszik, progresszív) párt identitását nem néhány kopott reverenda és az orgona adta. Ezt azért érdemes leszögezni, mert egy ideje hódít Magyarországon a felekezettörténeti fikció műfaja, így a neológ infrastruktúrát használó újtradicionalista rabbik által életben tartott történeti tévhit szerint a neológia esztétikai reform, nem teológiai, se nem vallásjogi.

Pedig a haladóan vallásosok eszközei koronként változnak, de céljuk ugyanaz: két kultúrában otthon lenni, lelkileg gyarapodni mindkettőből. Az orgona, a kórus, az újszerű templomok, a liturgikus ornátus, a magyar prédikációk, a nők és nem-zsidók iránti tolerancia mind-mind a két kultúra közé feszített hidak. Ilyen szempontból volt esztétikai reform, de nem mint cél, hanem mint a teológiai és vallásjogi újításból következő fejlemény. Teológiai reform nélkül nem állhatna a Dohány utcai templom homlokzatán a szentélyépítésre utaló tórai vers; vallásjogi reform nélkül nincs vegyes kórus, sem orgona.

De mi maradt mindebből (Fekete Lacin kívül), ami alapján neológiának nevezheti magát a jelen intézményrendszer?

Az egyik rabbi a vegyes kórust oszlatja fel, a másik az orgonát iktatja ki, a harmadik mindkettőt, a negyedik elkeríti a nőket. Nem a változtatás zavar engem, hisz az a neológia sajátja, hanem a céltalan rombolás; a haladás szimbólumai ellen folytatott hadjárat. Az orgona nem azért került ki a liturgiából, hogy modernebb hangszerelesnek adjon helyet, hanem egy másik zsidó irányzat vallásjogi értelmezése miatt. Az ultraortodox imakönyvek, a hangszertelen (és általában szertelen) liturgia, a pólisi kiéjtés részletkérdések ugyan, de mind-mind idegen tűzként hatnak a haladó zsidóság oltárán.

2012. január 1-jével nem csak polgárilag tettünk nagy lépést a Kelet felé: a magyar haladó zsidóság főtemplomában ezen a napon a helyi rabbi megszüntette a vegyes kart. Pontosabban éppen vegyes jellegét számolta fel azáltal, hogy elküldte a nőket és a nem zsidó férfiakat.

Akkor Miriám prófétaasszony, Áronnak nénye dobot vőn kezébe, és kimenének utánna mind az asszonyok dobokkal és tánczolva. És felele nekik Miriám: Énekeljete az Úrnak, mert fenséges ő! (2Móz 15,20-21) Éppen a peszahi narratíva tanúskodik az öröm és a vallásos hála női kifejezéséről, a nők énekének ősi precedenséről. Sem a hely, sem a forma nem alkalmas arra, hogy vallásjogi vitát nyissak a *kol issa erva* (a nő énekhang tilalma) kérdéskörében, mindenestre szembetűnő az ellentét a klasszikus neológia liberalizáló és a jelenlegi vezetés ultratradicionista tendenciája közt a nők vallási státuszát illetően. Az egykori haladó rabbik törődtek a nők vallásosságával: a Dohányban női istentiszteleteket tartottak, a lányoknak konfirmálást (ma *bat micván*nak hívják), női imakönyvek láttak napvilágot. Az egyenjogúság felé tett jelentős lépések voltak a kendő mellőzése, a koedukált oktatás, a függöny, majd karzat elhagyása (Hősök Temploma) és a vegyes kórus.

Fontos megállapítása a rabbinikus exegézisnek, hogy nem minden zsidó házat került el a vész a Kivonulás idején. Az elkerülés választvonalára nem zsidó/nemzsidó határon húzódott, hanem az egyéni felelősség mentén. Rási szerint a zsidók négyötöde nem élte túl a csapást Egyiptomban a sötétség idején. A S'mot Rabba szerint a zsidókkal egyiptomi bölcsek és gazdag mesteremberek is kivonultak az Igéret földje felé. Peszah a pusztulás elkerülésének ünnepe. A haladó zsidó eszmének új hordozókra van szüksége; ha a régi kiüresedett, az újakat pedig a politikai rendszer lehetetleníti el, akkor nincs más út, mint kompromisszumokkal, együttműködéssel, a személyi ellentéteket felretéve egy minél szélesebb réteget befogadó organikus közösség-háló létrehozása. Egyházi járadék nélkül, ingatlanok híján, jogfosztottan, de annál eltökéltebben, annál több vallási, kulturális és karitatív tevékenységgel kivonulni az egyházpolitika Egyiptomából.

Polyák Ágoston Ariel

Az egyik rabbi a vegyes kórust oszlatja fel, a másik az orgonát iktatja ki, a harmadik mindkettőt, a negyedik elkeríti a nőket.

BESZÉLŐ TÁRGYAK

Egy fotó az 1940-es évek elejéről, Szegedről. Egy jómódú zsidó vaskereskedő család önfeléd, boldog pillanatait látjuk. Családi ünnep van, tán születésnap, talán más alkalom. A háború poklának egyelőre nyoma sincs, a képen legalábbis semmi ilyesmi nem érzékelhető. Pedig a képen szereplők többsége egy-két éven belül koncentrációs táborokban pusztul el. És ma már azok sincsenek az élők sorában, akik emlékezhetnének rájuk. Az emlékezéshez ugyanis emlékezők kellene, kellene. Nézzük az arcokat, családunk tagjait, felmenőit. Az arcok nem ismerősek. De a tárgyak némelyike igen. Hiszen a falon lógó festmények közül három is megvan még, és bizony, ez a gyönyörű faragott szék is itt áll a szobánkban. Hogyan és mikor került hozzánk? Hogyan maradt meg? Rejtély, de talán felderíthető rejtély.

A mesélő tárgyak szóra bírására született meg nemrégiben a Lindenfeld Partners, amelyet éppen ez a fénykép és a rajta lévő, mindmáig fellelhető tárgyak ihlettek meg. A szervezet által kezdeményezett „Családi Vitrin” projekt azzal a céllal jött létre, hogy elősegítse Közép-Európa zsidó polgári családjai tárgyi emlékezetének feldolgozását családtörténeti, szociológiai és művészettörténeti szempontból egyaránt. A huszadik század meghatározó történelmi eseményeinek közvetlen szemtanúi közül már csak alig néhányan megszólíthatóak, ezért az elmúlt évtizedek „oral history” gyűjteményei lassacskán lezárulnak. A két világháború között már divatos fényképalbumok rekonstrukciója immár nem a felbukkanó rokonok, barátok történetét igyekszik feltárni, hanem a család tárgyi környezetét és annak továbbélését vizsgálja.

A Családi Vitrin projekt a családi történetek feldolgozását, megelevenítését tűzte ki célul maga elé. Az élette-

len tárgyak emlékeket közvetítenek, emlékeket tárnak fel a túlélők, a leszármazottak és a történészek számára. Ezek a tárgyak évtizedeken, vagy sokszor évszázadokon keresztül utazva váltak teljes családok érzelmi-, identitásbeli- és történelmi mementóivá. Egyes tárgyak generációról generációra tanúskodnak a családok történetének változó szerencséről, gazdagságáról, szegénységéről, az ízlésük formálódásáról, vágyaikról, elszántságukról.

A múltfeltáró, emlékidéző projekt jelenleg a kutatás-feltárás fázisában van, most állnak össze azok a gyűjtemények, amelyek a közeljövőben megjelenő kiadványok tárgyát képezik, és amelyek történetét szakemberek segítségével igyekeznek majd feltárni. A célok között oktatási segédanyagok megjelentetése, konferenciákra való részvétel is szerepel. És noha a kutatási fókusz elsősorban az archiv felvételeken fellelhető és mindmáig meglévő tárgyak „szóra bírása”, történetének feltárása, máris kézbe került egy-két, regénynek is beillő élettörténeti leírás, természetesen ezek sem vesznek kárba.

Felhívás

A Lindenfeld Partners Nonprofit Kft. várja az egy-egy tárgyhoz kötődő anekdotákat, érdekes családi történeteket. A gyűjtőmunka szempontjából különösen értékesek azok a tárgyak, amelyek korabeli fotográfián is látszódnak az egykori környezetükben, és így, mint cseppben a tenger, mesélnek az elmúlt évszázadokról, és az egyedi és megismételhetetlen családtörténetekről. A képes történeteket az info@lindenfeldpartners.com email címre várják a Családi Vitrin projekt szervezői.

Nézzük az arcokat, családunk tagjait, felmenőit. Az arcok nem ismerősek. De a tárgyak némelyike igen.

EMBERMENTŐ, ELISMERÉSRE VARVA

„A végidők terve úgy szólt, hogy bennünket, védetteket vagy a Dunába, vagy a gettóba visznek, ahol aztán jön a végső leszámolás és beteljesülés, a nagy hullahegyépítés a Klauzál téren.

Már minket is levezényeltek a ház elé többórás sorban állásra, míg eldöntik, hogy hova. Túl sokan voltunk ahhoz, hogy egyszerűen a Dunába. Aztán jött két nem egészen szabályos egyenruhás alak, ordította a nyilasokkal, és visszaparancsolt bennünket a házba.

Nem tudom, hogy ki volt ez a két embermentő, de hogy az volt, az bizonyos. Még Wallenberg emberei között is voltak ilyen merészek, akik mindenféle állítózatokban, egyenruhától szerzetesi kámszáig, embereket a valószínű halálból kimenekítettek.” (Konrád György: *Csofáfigurák*. Arcképek, pillanatfelvételek. Budapest, 2006)

Szabó Károly, a „börkabátos ember”

Az egyik embermentő feltehetőleg Szabó Károly volt, akit a megmentettek – mivel nevét nem ismerték – „a börkabátos ember” néven emlegettek. Szerény családból származó fiatalember volt. 1941-ben annak rendje és módja szerint behívták katonának és kiküldték a keleti frontra. Szerencséje volt, megúsza, s katonai szolgálata után egyszerű írógép-műszerészként kereste kenyerét – történetesen a budapesti svéd követség gépeit is ő gondozta. Itt került kapcsolatba Fleischmann Ottó orvos-pszichológussal, aki segített neki feldolgozni a keleti fronton elszenvedett lelki traumákat. Fleischmann azonban arra is rábeszélte, hogy vállaljon részt az üldözöttek segítésében. A vak véletlen rendezte úgy, hogy 1944 júniusában ide toppant be Raoul Wallenberg, akit embermentésre küldtek a háborús Budapestre. A vak véletlen hozta magával, hogy Szabó iskolai osztálytársát, Szalai Pált 1944 októberében Szálasi egyik összekötő tisztjének nevezték ki. Szabó beszervezte Szalait, akinek segítségével iratokhoz, egyenruhához, kapcsolatokhoz jutottak. Mindezeknek igen jó hasznát vették a mentőakciók során.

Szabó
beszervezte
Szalait, akinek
a segítségével
iratokhoz,
egyenruhához,
kapcsolatok-
hoz jutottak.

Szabó legtöbbet emlegetett mentőakciójára 1945. január 8-án került sor. Ezen a napon a nyilasok betörték egy Üllői úti házba, mely a svéd követség védelme alatt állt, és az ott összeszedett 154 embert a Duna partra hajtották. A kivégzés előtt pillanatokkal megjelent Szabó egy rendőrközlöny élén, és a halálra szánt embereket visszavezette az Üllői úti házba. Ott érték meg a felszabadulást.

(Az elbeszélők itt nem egyformán emlékeznek a helyszínre: van, aki szerint az Üllői úti ház előtti tűnt fel Szabó és társa, mások szerint a nyilas főhadiszállás épületénél, és van, aki a Duna-partra emlékszik.)

*

Szabó 1945 után nem hagyta el Magyarországot, írógép-műszerész cégét próbálta új életre keltetni, aminek az államosítás vetett véget. 1953-ban, az anticionista perek során őt is lefogták, és ötödmagával azzal vádolták, hogy része volt Wallenberg meggyilkolásában. Sztálin halála a pereket félbeszakította, Szabót 1953. november 15-én szabadon bocsátották. A koncepciók pert előkészítő dokumentumokat megsemmisítették.

A vádlottak egészségét a gyötrelmes vallatás és a börtön aláásta. Szabó Károly 1964-ben, 48 éves korában meghalt.

*

Hősünk nem sokat beszélt embermentő tetteiről, az ötvenes-hatvanas években ez nem volt téma. A Holokaust csak a hetvenes évektől jelent meg a köztudatban, Magyarországon pedig igazából csak a rendszerváltás után. Olyannyira, hogy Szabó Károly fia, Tamás is csak sok évvel apja halála után értesült a fenti történetekről. 1990-ben Ember Mária író nő egy újságcikkben, a Magyar

Szalai Pál, aki nyilasként mentett embereket

Nemzetben összefoglalta a fent említett koncepció per történetét. Ismerősei hívták föl erre Szabó Tamás figyelmét, később ők bátorították, hogy forduljon a Jad Vasem Intézethez, amely nyilván méltányolni fogja apja nem mindennapi tetteit. Szabó Tamás 1996-ban megkereste a Jad Vasem intézetet. Kérelméhez mellékelte egy 1947-es holland újságcikket, amely apja embermentő tevékenységét ismertette. Naiv módon lelkesedést várt, az intézet szigorú ügymenete azonban bürokratikusnak tűnt a szemében. A Jad Vasem igazgatója, Dr. Mordechai Paldiel tőle várta megmentett emberek tanúságtételének beszerzését, amin Szabó Tamás csodálkozott. Csalódott, egy év múlva abbahagyta a próbálkozást.

*

2006-ban Farkas Tibor, Ausztráliában élő Holokaustkutatótól megtudta, hogy könyvet írtak Szalai Pálról, apja egykori harcostársáról. Ebben leírták a Duna parti mentőakciót, s mellékletként közölték Stöckler Lajos (1953-ig a zsidó hitközség vezetője) ezt igazoló levelét. Stöckler és családja szintén a megmentettek között volt.

Szabó Tamás újrakezdte a próbálkozást. Sikerült több túlélőt felkutatni – kiderült, hogy azok már 1996-ban elküldték vallomásukat a Jad Vasem Intézetnek, amit az akkori igazgató levelében igazolt. 2006-ban az egyik megmentett, a Baselben élő Ewa Löw levelében leírta megmenekülésük történetét, melyben Szabó Károlynak kulcsszerepe volt. E próbálkozásokra válaszul 2008-ban Irena Steinfeldt asszony, az intézet igazgatója tudatta a tanúkkal, hogy kérésüket elutasítják, mert a vallomások nem felelnek meg a Jad Vasem előírásainak.

Ewa Löw unokaöccse, Dr. Tibor Klaber 2008. február 21-én panaszlevelet ír Irena Steinfeldt-nek. Ebben sérelmezte, hogy az elutasítás előtt anyjával és nagynénjével soha nem vették fel a kapcsolatot, nem jelezték, hogy a vallomások nem megfelelőek.

2010. február elsején egy másik megmentett, a Kanaában élő Korányi Ervin úgyszintén levelet intézett a Jad Vasemhez, ebben ismertette megmenekülésének történetét, mely szintén Szabó Károly személyéhez kötődik. Miután nem kapott kielégítő választ, panasszal fordult a Nemzetközi Raoul Wallenberg alapítványhoz. Ennek igazgatója, Baruch Tenenbaum szintén levelet intézett Irena Steinfeldt-hez. Az ügyben fellépett már Karsai László és Szita Szabolcs is.

*

E sorok írója 2011. november 8-án írt e-mailt a Jad Vasemnek, érdeklődve az ügy állása felől. december 6-án kelt válaszában az Intézet munkatársa, Estée Yaari az alábbiakról tájékoztatta:

„A *Népek Igaza* kitüntetést külön bizottság ítéli oda, amely szigorúan megszabott kritériumok és szabályok szerint működik. Minden embermentés történetét gondosan megvizsgálják, hogy megfelel-e a kritériumoknak. Ezek közül a legelső, hogy az illető személy valóban az életét kockáztatta-e azért, hogy zsidókat megmentsen a deportálástól vagy a haláltól. A történetet a túlélők vallomásával vagy korabeli levéltári dokumentumokkal kell alátámasztani.

Ez valóban komplex eset. A javaslattevő bizottság, mely független, tagjai Holokaust-túlélők, történészek, kutatók, és a legfelsőbb bíróság egy nyugalmazott bírája vezeti, ezt az ügyet kétszer is megvizsgálta. Sajnos hatvan évvel a történetek után már nehéz tiszta képet alkotni arról, hogyan követték egymást az események, kik voltak a résztvevők, ezért a bizottság úgy döntött, hogy nem tudja Szabó urat mint a *Népek Igazát* elismerni. Tekintettel azonban a bizottság elnökének tudomására hozott új információkra, az ügyet újra megvizsgáljuk és a Bizottság plenáris ülésén fogjuk megvitatni.”

*

Szalai Pál 2009-ben megkapta a *Népek Igaza* – posztumusz – elismerést. Remélhetőleg Szabó Károllyal is ez történik majd.

Gadó János

Bárdos Pál

FÉLÁLOMBAN

hányom-vetem magam. Ébren álmodok. Állok valahol, talán a lágerben és hat fekete ruhás, pajeszos, kipás ortodox fiú áll körülöttem. Nagyfiúk, fölém magasodnak. Mondanám nekik, hohó, ti kicsik voltatok, a lágerben kisfiú volt minden hőszed gyerek, olyan korú, mint az öcsém, benneteket tanitottalak betűvetésre. De a szájam nem nyílik szóra, tátogok csak, mint a halak. Ők meg, ez bizonyos, fenyegetően állnak ott. Hatan egy ellen? Kérdéném. Mivel ártottam nektek? Kit bántottam? Egyáltalán. Honnan kerültök az álmomba? Miért hiszem, hogy Möllersdorfban vagyok, mikor jól tudom, hogy nem ott vagyok? S hogyan állhattok körülöttem Möllersdorfban, mikor abban se vagyok biztos, hogy ott voltatok?

Nem emelnek kezét rám, szemük se rebben. Mégis fenyegetnek konok tekintetükkel, félelmetes a némaságuk, vészjósó a mozdulatlanságuk, baljós az egész helyzet, aggasztó kicsinek lennem ennyi nagyfiú között. De hisz már felnőttem, sőt, megettem kenyérem javát, magyarul öregszem, magyaráznám nekik, mit kerestek az ágyamban, ti vészterhes kamaszok?

Samuel Menasse

Az ígéret földje

A világ
Tetején
Szemeimen túl
Csodás
Tudom, a Száműzetés
Mindig
Reménytől zöld –
A folyó
Min átkelni nem tudunk
Örökké árad.

Szántó T. Gábor fordítása

Samuel Menasse New Yorkban élő, szefárd származású költő. Fenti verse a *Niche Narrows* (2000) c. kötetéből való.

Hallgatnak, aztán megszólal az egyik. Itt vagyunk a daleszban. A legnagyobb daleszban. És ti hoztátok ránk a cőreszt.

Ez nem igaz. Tökéletesen mindegy volt, ki ortodox, ki neológ. Orgona volt a templomunkban, kórus énekelt, magyarul prédikált a rabbi, magyarok szerettünk volna lenni. Ettől még... de néha magam is kételkedek. Választott út volt ez? Alku, leiratlan szerződés, vagy csak kényszerpálya? Hányszor kell megszegni egy nem létező egyességet, hogy érvényét veszítse? De egy dolog az önvád, más a fenyegető számonkérés. Menjetek a fenébe, mondanám, ha nem tudnám ébren is, álmomban is, hogy végső fokon nekik van igazuk.

Fetrengnek, felgyűrődött a párnám, lerúgtam a takarót, se nem alszom, se föl nem ébredek. Állnak körülöttem, csigába göndörödik a pajeszuk, földig ér a fekete köpeny rajtuk, bizonyára mind a hatan viselik a ciceszt, néha kedvem támad gúnyolódni velük, máskor némi tiszteletféltéssel nézek rájuk. Avult babonák rabjai, rajtuk a Törvény ígája, de ők viselik, tűrik, inkább koplálnak, de nem tesznek méltatlan falatot a szájukba. A legnagyobb hőségben is viselik fekete ruhájukat, a kalapot, néha régmúlt lengyel pánok prémsapkáját. Ókorból itt maradt emlékek, mégis atyafiak. De ebben az egy dologban igazságtalanok, rossz helyen kereskednek magyarázatért olyan kérdésben, amelyre hitük nem tud válaszolni. Az az igazság, se ők, se más nem tudja a választ, mi miért történt velünk. Se azt nem magyarázza semmi, hogy egyáltalán megtörténhetett.

Gyerekkorom világa. Makó. Ortodox hagymakereskedők. Bolgárkertészekkel délről fölszivárgott, jiddis helyett ladinót beszélő zöldségtermelő szefárdok. (Apa így mondta: szfaradinok.) Haszid lókupecsek foghagyma és pálincaszaggal. A vallás hajdani egységét őrző óhitűek, a status quo ante hitközség tagjai, nevelésükben kis imahelyükkel, (Hol van az a mi templomunktól?) A Főter polgári büszkeséggel eltelt magyar nacionalista neológ nagy- és kiskereskedői. Gazdag polgárok és szegény snorerek. Snoderezésben versengő virilisek és napokat evő lúzerek. Nem kétezer zsidó, egész világ pusztult velük. Máig sem hiányoznak senkinek.

De miért bántanának éppen engem ezek a fekete alakok?

Eszembe jutnak a téli esték, a korai sötétség, mikor szívdobogva rohantam hazafelé a Habonimból, a szocia-

lista-cionista szervezetből, mert azt beszélték, a Mizrachi tagjai, a jobboldali ortodoxok meglesik és megverik a neológ gyerekeket. Rettenetesen félttem, pedig csak néhány sarkot kellett futnom hátra-hátra nézegetve, míg ha-zaértem. Lehetséges, hogy akkor nem értek utol és most akarják ismeretlen sérelmeiket rajtam megtorolni?

Állnak körülöttem. Hat félelmetes fiú magasodik fölöttem. Ébredésért könyörgöm. Ébren talán logikusak a dolgok. Tudományos a magyarázat. Természettudományos a világkép. Ebben a félálomban viszont minden csak valószínű. Vagy lehetséges. Vagy lehetetlen. Magam sem tudom. Egyet tudok: szeretnék fölébredni. Menjetek. Menjetek, drága fiúk. Ne molesztáljatok félál-
mában ártatlanokat.

Gyűlöttük

Iszonyodtunk tőle. Pedig szép kislány. Olyan három éves forma. Jött utánunk, nyújtotta a kezét, könnyes a szeme, könyörgött, sírt, minden hiába. Elfordultunk, odébb mentünk, futottunk előle. Egyikünk se szólt hozzá. Még Perlmutter Jutka is került, pedig ő a jószívű közöttünk, anyás természet, tud és szeret bánni a kicsikkel. Őcsi a maga módján fejezte ki érzelmeit: háta mögé került és belerúgott. Mindnyájan boldogan neveltünk össze, ha sikerült leráznunk. Az anyja hogy, hogy nem, Szentes óta hurcolt magával egy piros sajtárt. A kislányt annak az alsó részében vécéztette. Leborította a felső résszel, s így nem bűzlött az edény. Ha meg hozták a kávé, levest, miegymást, felfordította a sajtár fedőjét, s a kislány abból evett. Ezért menekültünk előle, futottunk tőle, ezért nem hallottuk meg a könyörgését, nem vettük be a játékokba, nem viseltük el a jelenlétét. Mert ott evett, ahol szart.

Nem ő volt a legkisebb. Volt ott egy bizonyos Lélike. Ő éjszakánként bömbölt. Egyszer Gombó Vili bácsi leordított az alsó helyiségbe, ahol a priccsük volt. „Fojtsák már meg azt a kölyköt, vagy én ülök a szájára.” Gombó bácsi hajdan kövér ember, nem örült volna Lélike, ha ráül, de Gombó bácsinak végül is csak a szája nagy, ordít, fenyegetőzik, de a légynek se árt. Lélike anyja pedig mindig sírt. „Nem értem. Nem értem. Otthon régen szobatiszta volt. Mi van vele, hogy mindig a nadrágba csinál? Mi van veled, Lélikém, mondd meg, most mit tegyek veled?”

Egyszer elbújtunk a szentesi asszony lánya elől egy priccs alá, s a Hoffmann ikrek egyike (sosem tudtam kö-zülni ki melyik, pedig Őcsivel egykorúak voltak, s a lá-geriskolában tanítottam őket) azt mondta mély megve-téssel. „Sajgec. Beletojik a dörgemüzebe.” Meglepeté-
semre Őcsi, aki különben a legjobban utálta a kislányt, azonnal kontrázott. „Te csak ne bántsad a neológokat, Hoffmann. Gondolj Lélikére. Ő a nadrágjába szarik. Pe-
dig ortodox!”

Kérjük, ajánld adód 1%-át a zsidó közélet és kultúra fórumának, a Szombatnak!

Mit támogatsz, ha a *Szombat*ot támogatod?
Az egyetlen független szellemiségű, közéleti és kulturális magyar zsidó lapot és online magazint, amely

- tájékoztat és véleményt mond a világ, Izrael és a magyar politika híreiről
- küzd a zsidó- és Izrael-ellenes előítéletekkel szemben
- előadásokat szervez zsidó történelemről, vallásról, irodalomról, színházról, filmről
- a Szombat Szalonokban a lap olvasói írókkal, művészekkel, közéleti személyiségekkel találkozhatnak és beszélgethetnek

Ha Te is részese akarsz lenni az értékeinknek, mellékelj adóbevallásodhoz a nyilatkozatot, amelyben kijelented, hogy adód 1%-át a **18165850-1-42 adószámú szervezetnek** ajánlod fel. Döntésseddel nagyban segített a *Szombat* folyamatos munkáját! Köszönjük!

AZ ODEON LLOYD MOZI
MINDEN NAP VÁRJA
A SZOMBAT OLVASÓIT
AZ ÚJLIPÓTVÁROS SZÍVÉBEN

Szombat Filmklub minden hónap utolsó csütörtökén 18 óra 30 perctől! Filmek a toleranciáról, befogadásról és az együttélés kérdéseiről.

KÖVETKEZŐ FILMKLUB - ÁPRILIS 26., 18:30

NADER ÉS SIMIN - Egy elválás története Iráni film, 123p

A film idén a Legjobb külföldi filmnek járó Oscar-díjat nyertel!

„AZ OLVASÁS FELELŐTLEN GYÖNYÖRSZERZÉS”

Ungvári Tamással beszélget Várnai Pál

– Nagyon korán bontogatta szárnyait. Már 22 éves korában az Írószövetség folyóiratának, a Csillagnak a versrovatát gondozta. Hamar publikált, s szinte mindenkit, aki számított, ismert az irodalmi életben, de sokakat a színházi világban is (a nőkről most ne is beszéljünk). Olyan írókat ismert közelebből, mint például Déry Tibor, Füst Milán, Szabó Lőrinc, Karinthy Cini.

– Szerkesztő voltam, a szerkesztő sokakkal összefonódott. Ráadásul utólag jöttem rá, hogy engem az a közege, amelyben éltem, zsidóként azonosított és előítéletei szerint kezelte. Én persze magyar zsidónak születtem, eddig az identitásomat nem választottam, s csak jó sokára találtam rá arra az örömforrásra, amit ez az identitás jelent. Amennyit örököltam belőle, annyit én is hozzáadtam. A született gyávák provokáló bátorsága volt egy ideig az enyém, s az ellenfeleim jól ráéreztek, hogy ez öntudatlanul is zsidó dolog. Miért ne tartanám erénynek, hogy emberöltőkön által rajtam ragadt az egykori gettó-lét tojása? Van-e valami szégyelleni való a tollas vagy az üveges zsidóban? Ugyanolyan rémséges, ugyanolyan esendő lehetett, mint a görögség, a svábság ivadékai. A huszadik századra megfogyatkozott a nemzetköziség minden hivatkozási alapja. Francia, német, magyar és orosz zsidók, mindegyik többet viselt a gazdanemzet tulajdonságaiból, mint az örökségéből. Az európai zsidóságnak nem maradt önálló nyelve: a gazdanemzetét gazdagította műveivel. Én is magyar tudósnak, magyar írónak készültem fűzfakoromban. És e korai szakaszban nem vettem észre, hogy sohasem számíthatok olyan fogadjistenre, mint amilyen az én adjonistenem.

– Pályája kezdetén Önt, mint „figyelemre méltó olvasót” említik. De Ön nem Németh Andor, akiről Koestler azt mondja, hogy jobban szeretett olvasni, mint írni. Hogy Ungváritól is idézzek: „nem tudok írni, még olva-

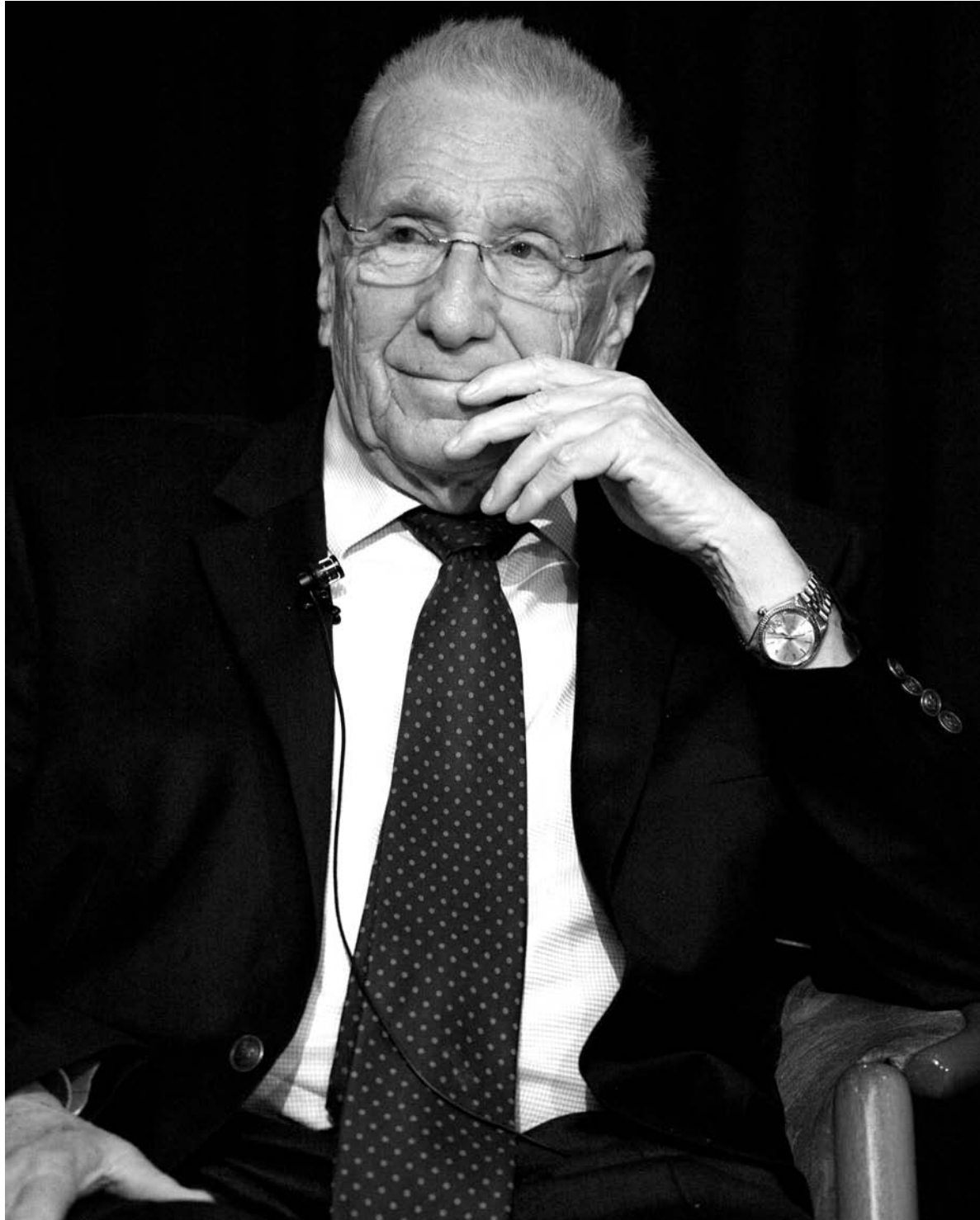
sok”. Ön kivételesen termékeny író, ugyanakkor rendkívül olvasott. Melyik tevékenységét preferálja?

– Minden író olvasót áhít: nekem tonnaszám küldték műveiket az írók, nem tudhatták, hogy én elolvasom a műveiket. Máig az a meggyőződése, ha valaki belép egy kortárs irodalomba, csak akkor szerezhet megbecsülést, ha ő maga is igyekszik tájékozódni pályatársai művei között. Nekem mérhetetlen szerencsém volt azzal, hogy a felettem járó nemzedék legjobb éveit kaptam el a háború utáni három-négy évben. Mint olvasó lettem Mátyás Iván, Grandpierre Emil, Vas István, Déry Tibor kortársa. És ez feledtette azt is, hogy később egy Galambos Lajossal, Váci Mihállyal felhígított irodalomba jutottam. Nagyobb gyönyörűség az olvasás, mint az írás? Hát persze, az olvasás felelőtlen gyönyörűség. Az írás – ahhoz túlságosan sok minden kell, még talán ihlet is.

– Nekem a múlt szövevényeivel foglalkozó, annak emléket állító könyvei közül a *Bűnbeesés után* tűnik a legizgalmasabbnak. Mi mindent hívott életre a Molotov-Ribbentrop paktum! Mennyi áldozat, hányatott sorsú ember! Akiknek nem kis hányada, persze, zsidó volt. S melynek következményei, mint az ön jó ismerőse, a kiváló George Steiner is megírja, egy nagy zsidó kultúra végét, vagy legalábbis betetőzését jelentette.

– Aminek adhattam volna azt a címet is, Café Atlantis. A Ribbentrop-Molotov paktummal, a két totalitáriánus rendszerrel a Reneszánsz óta felépített európai kultúra semmisült meg. Thomas Mann írta, hogy az európai zsidóság pusztulása után többé nem építhető fel a tegnapi Európa. Az Unió kezdet és nem vég. Én ezt írtam meg egy zenei kompozíciójú műben, amelynek témáinak szereplője igazából ismerte egymást abban a Niagara-nagykávéházban, amelyik Európa volt. Egy kultúra, amelyik cinkos volt önnön pusztulásában.

A született gyávák provokáló bátorsága volt egy ideig az enyém, s az ellenfeleim jól ráéreztek, hogy ez öntudatlanul is zsidó dolog.

Fotó: Káldori Dániel

– Több tucat könyv került ki a keze alól. De még ennél is több regény és dráma fordítója. Alkalma volt számos külföldi író is megismerni: olyan nevek szerepelnek a listáján, mint Graham Greene, Arthur Miller, Mary McCarthy, Arthur Koestler, Gore Vidal, csak hogy néhányat említsek.

– Fordítóikat a nagy író-nárciszok megkedvelik. Szerecsém volt Graham Greene-nel például, aki ritka tévéinterjúinak egyikét nekem adta. Letörölték a magyar televízióban, akárcsak az Alan Ginsberggel készített interjúmat. A fordításaim egykoron ablakot nyitottak a világra, felfedeztek írókat. Ma a fordítás már favágás. Sokat fordítottam, főleg drámákat, ezek száma csaknem száz. Most jelennek meg válogatott drámafordításaim a Scolarnál.

– Az sem áll Önre, hogy aki tud, alkot, aki nem, tanít. Több évtizede egy követségi fogadáson valaki Önről mondta: „olyan jól tud angolul, egészen biztosan magyar”. Igen sokféle tárgyat tanított a legkülönbözőbb intézményekben, több országban, egyebek közt Cambridge-ben és több amerikai iskolában, egyetemen. Olykor elhangzik a kérdés: hogyan tudott kijutni azokban az években?”

– Ha a meghívó egyetemnek presztízse volt, kiengedték az embert. De volt, hogy mindenféle ürüggyel visszahívtak, volt, hogy bevonták az útlevelemet. Egy Molnár Ferencről szóló előadásra utaztam volna, s a Pártközpontban egy Molnár Ferenc nevű főcső vette el az útlevelemet.

– Szegény Szerb Antal írja a vészterhes években, amikor szóba került egy columbiai egyetemi meghí-

vás: mit is mondhatna Vörösmartyról amerikai diákoknak?

– Amerikában tanítani akkor is csoda, ha Vörösmartyra nehezen vennék rá egy ázsiai diákot. Néha kellett egy kis bátorság az ottani katedrán. Kivágtam egy fekete diákot egy Malcolm X pólóban, s ez szigorúan tilos. De ő épp a bátorságomat díjazta. Másnap visszajött, bocsánatot kért. Ma orvos.

– Talán egyike az utolsó nagy mesélőknek. Az általam olvasott pár könyve tele van izgalmas véletlenekkel, rendhagyó emberi sorsokkal, szerelmekkel, rivalizálással, tragédiával és, talán nem mindig első kézből szerzett pletykával. Másnál is olvastam, de a könyvében is egy helyütt, hogy önt „nem kell komolyan venni”.

– A feledés, az emlékezés és a halhatatlanság enciklopédiái történelmi miniatűrökből állnak. Mindegyik bejegyzés mögött egy monográfiára való kutatás van. Némelyik persze olyan frappánsra hegyezve, hogy az már a valóságérték és a hihetőség rovására ment. Mennyire kell engem komolyan venni? Semennyire. Csak kételkedjenek, ez a normális. Egyetlen irigylenivaló van rajtam: a szép életkor. A pálya hossza önmagában is igazolás.

– Tudományos igénnyel íródott Ahasvérusról és Shylockról, két prototípusról szóló összefoglaló jelleghű műve. Magyarországon a zsidók kivételesen kiemelt szerepet játszottak a gazdaságban, kultúrában és tudományban. Nem hinném, hogy egy nyugati országban ennyit foglalkoznának a „zsidókérdéssel”, az asszimilációval vagy a disszimilációval.

– A magyar zsidók történetéről és irodalmáról szóló művem új kiadását a *Csalódások kora* címmel adta ki a Scolar, korszerűsített hivatkozási anyaggal. Ebben a könyven egy teljes asszimiláció-teória van, mert engem ez a kérdés foglalkoztat a leginkább a magyar zsidó történelemből. A zsidók egy része letagadta a zsidóságát – vagy tán mégsem? Én úgy mondanám, hogy az egyetemes felszabadulásban keresték a maguk Messiását. A fasiszmus bukása után a fasisztustól való félelem határozta meg a zsidóság többségét. A diktatúra pedig, amelyik ugyan a kisnyilasokat átmentette, egyetlen ígéretét tartotta meg. Gátat vetett a fasiszta ideológiának és gyakor-

latnak. Én kutatóként és íróként revízió alá veszem a zsidóság szerepének kortárs megítélését. Ebben jó példáim vannak a nemzetközi kutatásban. Itt van például a most százegy éves Benzion Netanyahu – az izraeli miniszterelnök édesapja – hatalmas műve a spanyol zsidóüldözésről és inkvizícióról. A szent hivatal üldözte a conversokat, akiket ők nyilvánítottak a kereszténység áruolívá. A zsidókat, akik a külső kényszer hatására „átálltak”, áttértek. Az inkvizíciónak áldozatok kellettek, így ők szülték azt a legendát, hogy a zsidók titokban Jehovához imádkoztak. A zsidóság azonban jóval tisztességesebb, mint az antiszemita rágalom állította. Egy converso, ha már egyszer megalkudott önmagával az áttérésben, hihetett abban, amit csinált. Csak a keresztény többség gyanította benne a zsidó kétszínűséget. Benzion Netanyahu így bizonyítja az asszimiláció lehetetlenségét. A zsidót időnként rákényszerítették az áttérésre, majd kintpadra vonták, hogy vallja be, titokban még ősei istenéhez imádkozott. Az analógián túllépve: hová álltak volna a Holocaustot túlélő zsidók? A Nemzeti Parasztpárthoz, amelyet az antiszemita közleményeiről híres Veres Péter vezetett? A Kisgazdákhöz, akiknek alapító atyái között ott volt Eckhard Tibor? Nem volt más útjuk, csak a kommunista párt vagy a szociáldemokraták, akiket beolvasztottak. Ezt én nyugodtan mondhatom, mert én nem voltam soha párttag, a marxizmussal igen, de politikai képviselővel nemigen rokonszenveztem. Talán azért nem, mert én conversók között nőttem fel. Tanárain közül Pach Zsigmond Pál történészprofesszor, Szabolcsi Miklós irodalomprofesszor elkötelezett cionisták voltak, ahogyan évfolyamtársaim közül Heller Ági és Hermann Slomó.

– De hát nagyon sok fiatal zsidó értelmiségi végigjárta ezt a szinte törvényszerű utat! Az Ön esetében, ahogy mondják, a kivétel erősíti a szabályt.

– Nem vetem a szemükre, dehogy. Az én bajom, hogy ezeket a váltásokat nem tudtam megemészteni, lassú voltam, makacs és értetlen. Megrekedtem a langyosak között, akiket az Úr kiköpött. De lám, az életmű mégis kikerekedett. Egy zsidó magyar író után mondanak majd kaddist, akik ezt az életet és a belőle született művek sorát szeretettel ölelik magukhoz.

A zsidók egy része letagadta a zsidóságát – vagy tán mégsem? Én úgy mondanám, hogy az egyetemes felszabadulásban keresték a maguk Messiását.

Kedvezményes kiadói előfizetési díj:
18 000 forint

Megrendelhető a szerkesztőségben,
telefon: 210-5149, fax: 303-9241
e-mail: es@es.hu